

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 378.22.064.3

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
 Декан гуманітарно-педагогічного Завідувач кафедри педагогіки
 доктор педагогічних наук, доцент

Савицька І.М. Соцівник Р.В.
 (підпис) (ПІБ) (підпис) (ПІБ)
 “ ” 2021 р. “ ” 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Формування комунікативної компетенції магістрантів
освітньої програми «Педагогіка вищої школи»»

Спеціальність: 011 Освітні, педагогічні науки

Освітня програма: «Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми: освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

Доктор педагогічних наук, професор Васюк О. В..
 (науковий ступінь та вчене звання) (підпис)
 (ПІБ)
 Керівник магістерської кваліфікаційної роботи
 д. ф. освіта/педагогіка, асистент Прохорчук П.С.
 (підпис)

Биконав Синельник М. Д.
 (підпис)

НУБІП України
 КИЇВ – 2021
 НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
 І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

Д-р. пед. н., доцент

Р. В. Сошвіник

« ___ » _____ 2021р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Синельник М.Д.

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми

«Освітньо-професійна»

Тема магістерської роботи: «Формування комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 22 червня 2021 р. № 1002 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру «15» листопада 2021 року.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Аналіз підходів до проблеми компетентності у науковій літературі
2. Формування професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в теорії і практиці педагогічної освіти.

3. Опис методики дослідження комунікативної компетенції Дата видачі завдання: 10.09.2021 р.

Керівник магістерської роботи Прохорчук П.С.

(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання _____ Синельник М.Д.

(підпис) (прізвище та ініціали)

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП..... 4

РОЗДІЛ 1 КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ

КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ 7

1.1. Аналіз підходів до проблеми компетентності у науковій літературі..... 7

1.2. Сутність та структура комунікативної компетенції..... 17

Висновок до першого розділу 25

РОЗДІЛ 2 АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ

КУЛЬТУРИ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ» 26

2.1. Формування професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в теорії і практиці педагогічної освіти..... 26

2.2 Комунікативна компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в контексті їх професійної підготовки 35

Висновки до другого розділу 39

РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАГІСТРАНТІВ

ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ» 41

3.1. Опис методики дослідження комунікативної компетенції	41
3.2. Опрацювання результатів дослідження	51
3.3. Шляхи формування комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»	59
Висновки до третього розділу	62
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	
ВСТУП	
Інформаційно-технологічне XXI століття актуалізує проблему формування комунікативної компетенції майбутніх викладачів під час магістерської підготовки у ВНЗ, оскільки професійна діяльність викладача вищої школи тісно пов'язана з комунікативними процесами. Комунікативна компетенція визнана ключовою характеристикою фахівця. Якість освітніх і наукових процесів у вищій школі залежить від рівня професіоналізму професорсько-викладацького корпусу. Однак нині вчених неюкоить стан сформованості комунікативної компетенції в майбутніх викладачів: рівень комунікативної компетенції магістрантів не завжди достатній для ефективної професійної діяльності, їм бракує практики усної й писемної комунікації, умінь передавати навчальну інформацію, використовуючи засоби комунікації (вербальної, невербальної, документної). Проблемі компетентнісного підходу присвячено дослідження провідних вітчизняних науковців (І. Бех, Н. Бібік, М. Головань, О. Гура, Н. Кічук, А.	

Кузьмінський, А. Локшина, В. Луговий, О. Овчарук, Т. Осипова, Н. Остапенко, О. Пошетун, О. Семенов, Т. Симошенко, С. Скворцова, Н. Тарасенкова та інші).
Різні аспекти компетентнісного підходу представлено в роботах відомих

російських дослідників: В. Байденка, І. Зимньої, Н. Качалова, Ю. Татура, А.

Хуторського. Серед зарубіжних дослідників проблеми компетентнісного підходу студіюють Дж. Баррет, Р. Боятзіс, Р. Вагснаар, Е. Вернер, Ч. Вудраф, Т. Дюран, Д. МакКлееланд, Р. Мірабл, С. Савін'їон, Д. Уеман, Ю. Хабермас,

Д. Хаймс, Н. Хомський, В. Хутмахер, Г. Х'юбер. комунікація компетенція вчитель вербальний

Проблема комунікативної компетенції поставала предметом вивчення в працях багатьох науковців - С. Барішнікової, Ю. Букаревої, Ю. Верьовкіної Рахальської, М. Винокурової, О. Волченко, Т. Ганниченко, І.

Голдованської, О. Головка, Т. Грабой, Т. Дементьєвої, В. Єрьоміної, О. Єфремової, М. Заброцького, В. Звягінцева, Л. Зінкіної, С. Козак, І. Колеснікова, Т. Лобанової, О. Максимової, Г. Низькодубова, О. Павленко, І.

Плужник, І. Пухальської, В. Руденко, Н. Сниткіної, З. Уколової, Ю. Федоренко, О. Федорової, Ф. Якушевої та інших. Проте більшість учених

аналізує окреслену проблему в розрізі процесів опанування іноземної мови на різних освітніх рівнях. Аналіз наукового доробку дав змогу з'ясувати, що серед наукових досліджень домінують, зокрема, лінгвістичні.

Педагогіка вищої школи – це наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як фахівців відповідно до вимог держави.

Освітня програма підготовки магістра розроблена для студентів, які прагнуть стати фахівцями у сфері педагогіки вищої школи. Актуальність

підготовки магістрів за спеціалізацією «Педагогіка вищої школи» обумовлена активним входженням України до європейського освітнього простору,

необхідністю впровадження інноваційних технологій навчання, відсутністю психолого-педагогічної підготовки у викладачів ВНЗ. В рамках освітньої

програми вивчаються: система вищої освіти України і світу, загальні засади теорії навчання і виховання, управління освітнім процесом у вищих навчальних закладах України, сучасні навчальні технології з урахуванням новітніх тенденцій розвитку суспільства.

Актуальність вивчення проблеми формування комунікативної компетенції магістрантів педагогічних спеціальностей у процесі фахової підготовки, відсутність фундаментальних досліджень із цієї проблеми, необхідність розв'язання суперечностей між потребами суспільства у високопрофесійних фахівцях та чинною методикою їх підготовки вмотивували тему дослідження:

«Формування комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»».

Об'єкт дослідження – процес формування професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Предмет дослідження – методи формування професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методи формування професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Завдання:

1. Проаналізувати теоретичні основи формування професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи». 2. Розкрити роль професійної комунікативної компетенції в системі професійної підготовки майбутніх викладачів ЗВО.

3. Експериментально дослідити рівні сформованості професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

4. Визначити основні умови формування професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»

Методи дослідження: Досягнення мети і вирішення поставлених завдань вимагало використання різних методів: *загальнотеоретичних*: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукової літератури з метою визначення стану означеної проблеми; *емпіричних*: спостереження, бесіди, діагностика для оцінки рівнів сформованості професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи», констатуючого експерименту для дослідження рівнів сформованості професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Структура роботи: магістерська кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1 КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

1.1 Аналіз підходів до проблеми компетентності у науковій літературі

Упродовж останніх десятиліть активізувалося вивчення проблеми комунікації взагалі та професійно-педагогічної комунікації зокрема. Наукова зацікавленість саме цим питанням цілком обґрунтована, оскільки проблема комунікації в умовах глобалізації суспільства є однією з найважливіших.

Вивчення наукової літератури дозволило засвідчити, що провідною освітньою концепцією професійної освіти нині є компетентнісна модель підготовки фахівців. Не зважаючи на різнопланове бачення сутності компетентнісного підходу, більшість педагогів-дослідників вважають, що саме

цей підхід найглибше відображає модернізаційні процеси, що нині мають місце в освітніх системах прогресивних країн світу. Особливості компетентнісного підходу в освіті відображено у працях С. Амеліної, А. Андреева, М.

Бершадського, Н. Бібік, О. Голубенко, О. Гури, І. Зимньої, В. Лугового, Н. Ничкало, О. Овчарук, Н. Побірченко, О. Пометун, В. Радкевич, А. Хуторського та ін.

Як відомо, в межах компетентнісного підходу використовуються поняття «компетенція» і «компетентність». Дані поняття трактуються вченими по-різному. Більше того, обидва поняття з'явилися у вітчизняному психологічному понятійно-категоріальному апараті не в результаті його саморозвитку, а були запозичені з зарубіжної літератури.

Ряд дослідників (В. Болотов, Г. Даркевич, О. Лебедєв, В. Серіков та ін.) ототожнюють ці поняття, акцентуючи увагу на практичній спрямованості компетенції [23]. Наведемо судження вчених даного напрямку щодо понять компетенції/компетентності: спосіб існування знань, умінь, освіченості, що сприяє особистісній самореалізації, знаходженню свого місця в світі [23]; сфера відносин, що існують між знанням і дією в людській практиці [104]; мотиви, ієрархія, Я-концепція, відносини або цінності, зміст знань, когнітивні і поведінкові навички [170].

Прихильники іншого напрямку (О. Бермус, Е. Зеєр, І. Зимня, Г. Селевко Е. Симанюк, А. Хуторський, С. Шишов та ін.) принципово розмежовують ці поняття, позиціонуючи компетентність як первинну категорію. З позиції цих вчених, компетентність – це не просто набір знань, умінь, навичок і особистісних якостей, а здатність використовувати їх у конкретній ситуації і включатися в діяльність [11].

Так, А. Хуторський під компетенцією розуміє соціальну вимогу (норму) до освітньої підготовки учня, необхідну для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері [21].

І. Зимня визначає компетенцію як деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей і відносин), які потім виявляються в компетентностях людини як актуальних, діяльнiсних проявах [73].

Г. Селевко інтерпретує компетенцію як таку форму поєднання знань, умінь, навичок, що дозволяє ставити і досягати мети в перетворення навколишнього середовища [167].

Е. Зеєр і Е. Симанюк розглядають компетенцію як інтегративну цілісність, дієвість знань, досвіду у професійній діяльності [70; 193].

С. Шишов визначає компетенцію як загальну здатність, засновану на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які придбані в процесі навчання, як здатність і готовність особистості до діяльності [219].

Аналізуючи наведені визначення, можна зробити висновок, що компетенція пов'язана з активністю людини, готовністю і прагненням висловити в певній діяльності знання, вміння, навички, ґрунтуючись на цінностях і досвіді. Співіснування даних складових проявляється в діяльності, маючи значення «знаю як» [73].

Таким чином, розкриваючи свою позицію щодо поняття «компетенція», ми розглядаємо компетентність і компетенції як взаємодіючі компоненти 14 активності суб'єкта. При цьому поняття компетентності ширше поняття компетенції. Зокрема, звертаючись до семантики слова «компетентність», зауважимо, що суфікс «ність» означає саме ступінь оволодіння певною якістю, тому поняття «компетентність» частіше використовується для позначення певних якостей, ступеня оволодіння ними.

Уперше у 1965 році американським мовознавцем Н. Хомським (Noam Chomsky) певну здатність, необхідну для виконання мовленнєвої діяльності рідною мовою, було визначено як «компетенцію». Але вже у 1972 році теорія мовної компетенції Н. Хомського зазнала критики з боку американського соціолінгвіста Д. Хаймса (Dell Hymes), який зауважив, що в цьому визначенні

бракує головного лінгвістичного вміння – формулювати і сприймати висловлювання, адекватні контексту, в якому вони вживаються, а також знання умов, в яких відбувається мовленнєвий акт. Саме тоді, у 1972 році, і виникло

поняття «комунікативна компетенція». Д. Хаймс (Dell Hymes) поглибив зміст

цього поняття та запропонував своє, більш складне і багатовимірне визначення

комунікативної компетенції, що складається як із лінгвістичної компетенції

(знання граматичної структури мови), так і з контекстуальних чи

соціолінгвістичних компетенцій (знання правил вживання мови в різних

контекстах). Згідно з його розумінням, комунікативна компетенція

(communicative competence) – це знання правил з метою розуміння та створення

як інформаційного, так і соціального змісту висловлювання [2].

І вже в 1980 році науковці М. Каналі і М. Свейн (M. Canale and M. Swain)

[1], розглядаючи комунікативну компетенцію (у контексті викладання другої, не

рідної мови), визначили її як синтез граматичної компетенції, соціолінгвістичної

компетенції (знання про те, як правильно використовувати мову в різних

соціальних контекстах) та стратегічної компетенції (знання про те, як

комбінуються вислови і комунікативні функції відповідно до принципів

дискурсу).

Комунікативну компетенцію (competence), як здатність успішно

взаємодіяти з іншими людьми, розглядає американський науковець Б. Шпітсберг

(Brian Spitzberg) (1988 рік) [3], причому «успішність взаємодії» пояснюється ним,

як точність, ясність, узгодженість, ефективність та доцільність обраних слів та

стратегій поведінки. Деяко інакше комунікативну компетенцію як ситуаційну

здатність ставити реалістичні цілі комунікації і максимально прискорити їх

досягнення за допомогою використання знань про себе, іншу людину, ситуацію,

наявні комунікативні стратегії, трактує ще один професор університету штату

Нью Джерсі – Г. Фрідріх (G. Friedrich) (1994 рік).

Деталізує позиції попередніх науковців визначення професора Каліфорнійського університету Дж. Віманна (John M. Wiemann) [40], який розглядає комунікативну компетенцію (competence) як уміння обирати доречний

тип комунікативної поведінки з метою успішного досягнення власних міжособистісних цілей або намірів під час спілкування. Значно вужче розуміє

комунікативну компетенцію (competence) Р. Рубін (R. Rubin) (1990 рік) [13], як враження про доречність комунікативної поведінки іншої людини. Суттєвим, на

нашу думку, є визначення комунікативної компетенції (communicative competence) психолога К. Данцигера (Kurt Danziger) [5], який визначає її як

здатність індивіда реалізовувати комунікативні функції згідно з умовами ситуації. За основу комунікативної компетенції автор бере вміння прийняти

думку партнера по спілкуванню, будувати спілкування в такий спосіб, щоб воно

було зрозумілим і прийнятим співрозмовником.

У вітчизняній лінгводидактиці термін «комунікативна компетенція» був уперше введений до наукового обігу у 1976 році на III Конгресі Міжнародної Асоціації Викладачів Російської Мови та Літератури. Розглядаючи зміст цього

поняття, В. Звєгінцев (1976 рік) [76] виходив з того, що «сама мовна компетенція

не здатна забезпечити нормальне спілкування між людьми за допомогою мови.

Необхідні ще якісь додаткові знання, які виявили би «правильність» поведінки людини в суспільстві. Це соціальні знання або ж соціолінгвістична компетенція,

що має поза лінгвістичний характер і так само, як і мовна компетенція, може бути представлена в ідеалізованому та абстрагованому вигляді».

Більш ґрунтовне визначення комунікативної компетенції було подане М. Вятютневим (1977 рік) [47], який розглядав її як «вибір та реалізацію програм

мовної поведінки залежно від здатності людини орієнтуватись у тій чи тій ситуації спілкування».

Російські дослідники (Д. Іванов, К. Мирофанов, О. Соколова) під комунікативною компетентністю розуміють здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію,

враховувати наміри і способи комунікації, бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки. Усе перераховане є необхідними умовами усичиної комунікації [3].

У 80-х роках ХХ ст. лінгвіст О. Василевич [24] інтерпретує сутність комунікативної компетенції як сукупність конкретних умінь, необхідних членові мовної спільноти для мовленнєвих контактів з іншими з метою оволодіння мовою як навчальною дисципліною.

У своїх дослідженнях Ю. Жуков розглядає комунікативну компетентність як систему внутрішніх засобів регуляції комунікативних дій. В її структурі він виділяє орієнтовну частину, виконавчу частину й внутрішні засоби діяльності.

Величезний внесок у дослідження проблем спілкування в цілому й комунікативній компетентності зокрема вніс Ю. Ємельянов. У своїх працях він висуває цілу низку ідей щодо розглянутого поняття.

На його думку, комунікативна компетентність – це досвід, що розвивається і значною мірою усвідомлюється в ході спілкування між людьми, що формується й актуалізується в умовах безпосередньої людської взаємодії. Формуючись і розвиваючись колективно, міжособистісний досвід тим часом є індивідуальним.

Розвиваючи цю думку, вчений пише: „... так само помилюково представляти комунікативну компетентність як замкнений індивідуальний досвід, ігноруючи суспільний характер даної соціально-психологічної якості. Набуття комунікативної компетентності – є рух від інтер до інтра, від актуального світу особистісних подій до результатів усвідомлення цих подій, що закріплюється в когнітивних структурах психіки у вигляді вмінь і навичок і слугує індивідові при додаткових контактах з оточуючими.

Здатність до участі в комунікативних ситуаціях зростає відповідно до засвоєння індивідом культурних, у тому числі ідейно-моральних норм і закономірностей громадського життя.

Далі автор підкреслює, що за формою та змістом комунікативна компетентність індивіда безпосередньо співвідноситься з особливостями виконуваних ним соціальних ролей. Людина зосереджує увагу не на всій сукупній культурі суспільства, а тільки на корисній їй у професійній і повсякденній практиці.

Співзвучні ідеї можна виявити в Л. Петровської. Вона також вважає, що “процес удосконалення комунікативної компетентності неправомерно відривати від загального розвитку особистості. Засоби регуляції комунікативних актів – невід’ємна частина людської культури і їхнє освоєння й збагачення відбуваються за тими ж законами, що й засвоєння та збільшення культурної спадщини в цілому. Для сучасника набуття комунікативного досвіду відбувається не тільки на основі особистої участі в актах комунікації з іншими людьми. З літератури, публіцистики, театру, кіно, ЗМІ людина одержує відомості про характер комунікативних ситуацій, проблеми міжособистісної взаємодії та способи їхнього рішення.

Наведемо тезисно інші ідеї Ю. Ємельянова щодо дослідженого поняття.

1. Комунікативна компетентність припускає ситуативну адаптивність і свободу володіння вербальними та невербальними засобами соціального поводження. В остаточному підсумку комунікативна компетентність повинна розглядатися як ідейно-моральна категорія, що регулює всю систему відносин людини до природного й соціального світу, а також до самої себе як синтезу обох світів.

2. Комунікативна компетентність – такий рівень сформованості міжособистісного досвіду, тобто навченості взаємодії з оточенням, котрий потрібний індивідові, щоб у рамках своїх здатностей і соціального статусу успішно функціонувати в даному суспільстві.

3. Залежність комунікативної компетентності не тільки від властивих індивідові властивостей, але й від змін, що відбуваються в суспільстві й пов’язаної із цими змінами соціальної мобільності самого індивіда.

4. Зміна нормативних уявлень про комунікативну компетентність на кожному новому етапі розвитку суспільства.

5. Розуміння комунікативної компетентності як “підготовленості” кожного індивіда до виконання своїх суспільних функцій.

На думку Г. Козалева, комунікативна компетентність – це такі індивідуальні якості, внутріособистісні психологічні детермінанти, які відповідають за успішність процесу соціального пізнання, що проявляється в ефективній вибірковості й оптимальній самонастроєності афективних і

когнітивних його характеристик для цілей адекватного відбиття соціальних об’єктів. Також під комунікативною компетентністю можна розуміти спілкування, суб’єктивне відношення до дійсності, що формується в діяльності і пов’язане з індивідуальною структурою (до діяльності, себе, інших); таке цілісно-особистісне утворення, що забезпечує можливість адекватного відбиття психічних станів і особистісного складу іншої людини, вірної оцінки її вчинків, прогнозування на їхній основі особливостей поведінки сприйнятої особи.

С. Братченко визначає комунікативну компетентність як готовність і здатність здійснювати міжособистісне спілкування на високому рівні.

На думку Н. Моревої, людей з високою комунікативною компетентністю характеризують такі зовнішні, поведінкові прояви [14]:

- швидке, своєчасне і точне орієнтування в ситуації взаємодії та партнерства;

- прагнення зрозуміти іншу людину в контексті вимог конкретної ситуації;

- установка в контакт не тільки на справу, але й на партнера; шанобливе, доброзичливе ставлення до нього, урахування його стану й

- можливостей;
- впевненість у собі, розкутість, адекватна включеність у ситуацію;

– суттєве задоволення спілкуванням і зменшення нервово-психічних затрат у процесі комунікації;

– вміння спілкуватися у різних статусно-рольових позиціях,

встановлювати і підтримувати необхідні робочі контакти незалежно, а інколи і всупереч відносинам, які складаються;

– високий статус і популярність у тому чи іншому колективі;

– вміння організувати дружню сумісну роботу, формувати сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, досягати високого результату діяльності.

Д. І. Ізаренков виокремив у глуманенні поняття “комунікативна компетентність” істотні ознаки: а) віднесеність комунікативної компетентності до класу інтелектуальних здібностей індивіда; б) сфера прояву цих здібностей є

діяльним процесом, необхідною ланкою якого виступає мовний компонент, так звана мовленнєва діяльність. Зважаючи на це, автор уточнює зміст комунікативної компетентності, вказуючи на те, що: а) ця здатність до спілкування є складним, набутим умінням, яке формується або у процесі

природного пристосування людини до умов життя в певному мовному середовищі, або за допомогою спеціально організованого навчання; б) ця здатність може знайти вияв в одному або в декількох видах мовленнєвої діяльності. Таке уточнення дозволило автору визначити комунікативну

компетентність “як здатність людини до спілкування в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, яка становить набуту в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу властивість мовленнєвої особистості” [55].

Н. І. Гез виділяє в понятті “комунікативна компетентність” знання про мову, навички й уміння застосовувати ці знання у мові згідно з різними ситуаціями спілкування [19].

За О. М. Казарцевою [9] – комунікативна компетентність – це знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування.

Ю. П. Федоренко визначає компетентність як знання, навички, та вміння з галузей лінгвістики [18].

Аналіз джерел переконливо доводить те, що зарубіжні науковці переважно застосовують термін «комунікативна компетенція» (communicative competence).

Між тим, у країнах СНД, виходячи із загальних дефініцій компетентнісного підходу, використовуються дві категорії – «комунікативна компетентність», як здатність особистості, її готовність і спроможність до розв'язування комунікативних задач, та «комунікативна компетенція», як внутрішній резерв компетентності, що виявляється в наявності комунікативних знань, умінь, навичок і досвіди комунікативної діяльності.

Розмаїтість існуючих підходів до вивчення комунікативної компетентності, наявних визначень даного поняття свідчить про його складність і багатоплановість. Однак це зовсім не означає, що не можна виділити в них те загальне, що поєднує всі пропонувані підходи й дозволяє кваліфікувати всі ці визначення, які розкривають саме комунікативну компетентність. У всіх розглянутих визначеннях мова йде про компетентність у спілкуванні.

Автори відомих публікацій, присвячених комунікативній компетентності, відзначаючи її як ситуативну адаптивність і вільне володіння вербальними і невербальними (мовленнєвими і немовленнєвими) засобами соціальної поведінки, що передбачає: наявність стійкої потреби в систематичному спілкуванні; наявність здібностей до педагогічної комунікації; здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння; набуття комунікативних навичок і умінь, володіння прийомами та засобами розв'язання комунікативних задач;

володіння професійною термінологією та відповідними прийомами професійного спілкування й готовність до їх застосування на практиці [4].

Передача будь-якої інформації можлива лише за допомогою знаків, точніше, знакових систем. Розрізняють вербальну і невербальну комунікації, які використовують різноманітні знакові системи. Відповідно до цього можна виокремити вербальний і невербальний рівень комунікативної складової компетентності у спілкуванні. Вербальна комунікація використовує як знакову систему людське мовлення, природну звукову мову, тобто систему фонетичних звуків, що включає два принципи: лексичний і синтаксичний [23].

Сукупність визначених заходів, спрямованих на підвищення ефективності мовного впливу, отримала назву «переконуючої комунікації», на основі якої розроблена так звана експериментальна риторика – мистецтво переконання за допомогою промови.

Невербальна комунікація включає три знакові системи: оптико-кінетичну (жести, міміка, пантоміміка), пара- (система вокалізації – якість голосу, діапазон, тональність) й екстралінгвістичну (включення в промову, пауз, інших вкраплень, темп; організація простору і часу комунікативного процесу; візуальний контакт: частота обміну поглядами, тривалість, зміна статичної і динамічної поведінки, його уникання тощо) [24].

Зрозуміло, що комунікативна компетентність передбачає також вміння інтерпретувати невербальні прояви інших людей. Тут виникає серйозна проблема: якщо у вербальній комунікації за кожним словом стоїть більш-менш визначений зміст, то у невербальній системі комунікації не тільки важко поставити зміст у відповідність до знака, але й взагалі визначити знак, тобто одиницю аналізу в цій системі. Оскільки комунікація розглядається як смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії, спілкування, обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування, то логічним є припущення, що процес комунікації передбачає й певну маніпуляцію мовними засобами задля ефективної передачі інформації [25].

НУБІП України

НУБІП України

1.2 Сутність та структура комунікативної компетенції

У сучасному суспільстві розмежовують такі комунікативні процеси, як мегакомунікація, масова, групова, міжособистісна та комп'ютерна (електронна) комунікація, які відрізняються функціями та засобами передавання інформації.

Комунікативні системи мають відносний характер і залежать від засобів комунікації. Комунікативну діяльність викладача вищої школи як відкриту систему також характеризують засоби комунікації, які він використовує в професійній діяльності, а саме – вербальні, невербальні, документні та електронні. Особливу увагу приділено виокремленню комунікативних аспектів у професійній діяльності викладача вищої школи.

Якщо структуру комунікативної компетентності розглядати через призму психологічної структури спілкування, що включає перцептивний, комунікативний й інтерактивний аспекти [3], то її можна вважати складовою спілкування. Тоді комунікативний процес варто розуміти як «інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням відносин між партнерами» [4]. Тобто, виникає «вузьке» поняття «комунікація». Однак, часто «комунікацію» розуміють як синонім спілкування, підкреслюючи, що «комунікативний вплив є ... психологічним впливом одного комуніканта на іншого з метою зміни поведінки останнього» [5]. Це означає, що відбувається зміна самого типу відносин, який склався між учасниками комунікації. Окрім цього, існує й широке розуміння поняття «комунікація», що застосовується у зв'язку з розвитком системи масових комунікацій у суспільстві.

До структури КК вченими віднесено такі компоненти (Рис.1):

індивідуально-особистісний (успішність комунікації неможлива без певних особистісних якостей, необхідних індивіду для спілкування);

мовленнєвий (без наявності знань мовного апарату і вмінь

застосовувати ці знання в мовленні жодна комунікація не буде ефективною);

інтерактивно-практичний (відображає всі аспекти взаємодії між людьми);

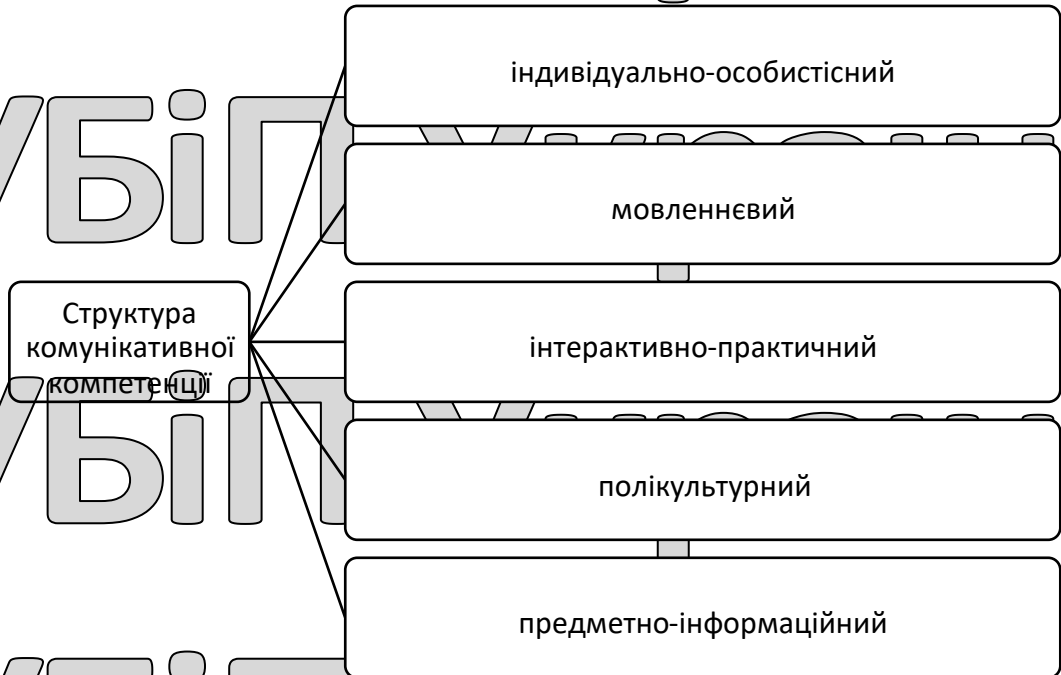

Рис 1. Структура комунікативної компетенції

полікультурний (пояснює аспекти взаємодії між різними народами і культурами, що є особливо актуальним в умовах глобалізації сучасного суспільства);

предметно-інформаційний (ураховує предметний аспект спілкування, а також вміння працювати з інформацією, без чого професіонал не буде компетентним та конкурентоспроможним на ринку праці).

Істотними ознаками поняття «комунікативна компетентність» є такі:

- здатність установлювати й підтримувати контакти; система внутрішніх засобів регуляції комунікативних дій; досвід усвідомлений і такий, що

розвивається; ідейно-моральна категорія; підготовленість до виконання суспільних функцій;

орієнтованість у ситуаціях спілкування; індивідуальні якості, внутрішньособистісні психологічні детермінанти;

готовність і здатність здійснювати спілкування; цілісно-особистісне утворення.

Терміни, що розкривають зміст істотних ознак у теоретичному дискурсі,

такі: знання, уміння, навички, досвід, властивості індивіда, почуттєвий досвід

індивіда, індивідуальні якості, суб'єктивні відносини до дійсності, особливості особистості.

Ознаки, що характеризують прояви обумовленого поняття комунікативної компетентності, такі:

ефективність комунікативного процесу;

вміння змінювати «глибину» і «широту» спілкування, розуміти й бути зрозумілим (емпатія);

- ситуативна адаптивність;

свобода володіння вербальними й невербальними засобами;

регулювання системи відносин людини;

вміння успішно функціонувати в суспільстві;

- уміння ефективно взаємодіяти з оточенням;

адекватне відображення соціальних об'єктів;

ефективність у спілкуванні;

високий рівень спілкування.

Цікаву класифікацію складових комунікативної компетентності

запропонував М. Аргайл. Автор виокремив наступні компоненти досліджуваного феномену [15]:

соціальну сенситивність (точність міжособистісного сприйняття);

Основні навички взаємодії;
 навички схвалення і винагороди, які характерні для усіх соціальних ситуацій (тобто уміння надавати позитивний зворотний зв'язок партнерам у спілкуванні);

рівновагу, спокій, гармонію як антитезу соціальної тривожності.
 Відома дослідниця І.Зимня представляє наступний компонентний склад компетентності:

1. мотиваційний аспект (готовність до вияву компетентності);
2. когнітивний аспект (володіння знаннями змісту компетентності);
3. поведінковий аспект (досвід виявлення компетентності у різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях);
4. ціннісно-смісловий аспект (ставлення до змісту компетентності та об'єкту її використання);
5. емоційно-вольовий аспект (емоційно-вольова регуляція процесу і результат виявлення компетентності) [3].

Мотиваційний аспект передбачає бажання вступати в контакт з оточуючими і передбачає формування у майбутнього фахівця розуміння необхідності встановлення комунікативних контактів з колегами та діловими партнерами задля ефективного виконання професійних завдань.

Когнітивний аспект передбачає озброєння знаннями про вербальні та невербальні засоби спілкування, знаннями про особливості, структуру, функції професійного спілкування. Когнітивний компонент також включає високий рівень професійної ерудиції, знання про комунікативні стратегії, методи психологічного впливу; правила і прийоми риторики, полеміки, рефлексивного слухання.

Поведінковий компонент передбачає формування умнь реалізовувати комунікативні компетенції безпосередньо в умовах професійного і ділового спілкування.

Ціннісно-смысловий компонент – це готовність до реалізації комунікативної компетентності в професійному спілкуванні.

Емоційно-вольовий аспект забезпечує вміння впливати на слухачів, керувати їхньою увагою. А також вміння керувати своїми емоціями у процесі спілкування.

Серед інших компонентів комунікативної компетентності дослідники називають лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний. Лінгвістичні компетенції включають знання лексики, фонології, синтаксису, а також знання,

пов'язані з іншими аспектами мови. Соціолінгвістичні компетенції пов'язані з соціокультурними умовами використання мови.

Прагматичні компетенції пов'язані з функціональним використанням засобів мови у мовленнєвій діяльності. Враховуючи визначений науковцями

компонентний склад комунікативної компетентності, можемо зазначити, що її розвиток передбачає знання філософських, соціальних, лінгвістичних, особистісних підходів до професійної діяльності майбутніх фахівців; розробку педагогічних основ професійної майстерності з урахуванням лінгводидактичних та управлінських напрямків. При цьому провідними у навчанні студентів мають

стати проблемно-комунікативний метод та інтерактивні методи навчання як гуманітарних так і фаховоспрямованих дисциплін.

Розглянемо зміст визначених структурних складових комунікативної компетентності. Мотиваційно-ціннісна складова комунікативної

компетентності визначає комунікативну потребу (бажання) почати комунікативний акт. Якщо потреба відсутня, то немає і комунікації, або є псевдо комунікація, що визначається, швидше за все, психологічною

потребою в процесі комунікації як такому, а не в передачі повідомлення і

взаємодії. Видимість спілкування або гра в спілкування здійснюється не стільки за змістом, скільки за формальною схемою принципів: відповідай – додай – запитай (Answer - Add - Ask).

Покладаючись на уявлення про мотивацію як потребу в досягненні, що проявляється в задоволенні від творчості, досягненні максимально високих і якісних результатів в обраному виді діяльності [24]; як предметної потреби [16]; як регулятора поведінки і діяльності [8], комунікативна мотивація визначається як мотиви, потреби, цілі, наміри, прагнення, які стимулюють і підтримують активність комунікативної діяльності. Як відомо, комунікативний акт завжди підпорядкований інтенціям комунікантів.

Когнітивно-оцінна складова комунікативної компетентності представляє володіння знанням про норми спілкування і способи ведення діалогу, прийоми комунікації, способи вираження своїх думок і почуттів. Це розгляд мови як системи знаків і правил, за допомогою яких відбувається кодування і декодування інформації. Від комунікантів потрібна приналежність до однієї і тієї ж «кодової системи», а це є не що інше, як знання того, яким чином «упаковується» і «розпаковується» інформація в різних випадках, стосовно різних типів комунікативних актів. Однак, розуміння мови в умовах реального комунікативного акту не забезпечується лише знанням мови, а вимагає підключення певної системи навичок поведінки з мовою.

Когнітивно-оцінна складова комунікативної компетентності пов'язана з пізнанням іншої людини і включає здатність ефективно вирішувати проблеми, що виникають в спілкуванні. Дана складова важлива для оцінки комунікативної ситуації, в якій розгортається спілкування особистості, для прогнозування розвитку цієї ситуації, що здійснюється по заздалегідь осмисленій індивідуальній програмі спілкування, тому що являє собою комунікативний потенціал особистості, тобто можливості людини, які визначають якість її спілкування.

Таким чином, погодимося з Ю. Смельжовим в тому, що ключові способи підвищення комунікативної компетентності криються не тільки в шліфовці поведінкових умінь, але і на шляхах активного усвідомлення

індивідом природних міжособистісних ситуацій і самого себе як учасника цих діяльнських ситуацій [61], що забезпечує соціальний інтелект – інтегральну інтелектуальну здатність, яка визначає успішність спілкування і соціальної адаптації. Зауважимо, що соціальний інтелект забезпечує й

розуміння вчинків і дій людей, розуміння мовної продукції людини, а також її невербальних реакцій. Він є когнітивною складовою комунікативних здібностей особистості.

Когнітивно-оцінна складова комунікативної компетентності виражена здатністю оцінювати комунікативні ситуації, аналізувати способи комунікації, усвідомлювати шляхи комунікативного вдосконалення.

Починаючи з рефлексії мотивів (комунікативних інтенцій) і потреб, аналізу ефективності власного комунікативного акту на основі рефлексії досягнутих комунікативних цілей можливе здійснення комунікативного вдосконалення. Створення і наповнення певних продуктів комунікативної творчості, а також моніторинг рівнів володіння мовою і фіксація набутого комунікативного досвіду при заповненні мовного портфоліо надає більше можливостей для саморозвитку і вдосконалення власного комунікативного досвіду.

Когнітивно-діяльнська складова комунікативної компетентності представляється здатністю до послідовної реалізації складових дій, що визначають логіку (алгоритм) комунікації. Вона відображає здатність особистості до співпраці, спільної діяльності, ініціативність, адекватність і передбачає підготовку програми спілкування, вибір стилю, позиції, дистанції спілкування. Складові дії цієї складової комунікативної компетентності – це певні етапи і рівні її сформованості, що впливають на процес успішного (або неуспішного) протікання комунікативного акту. Уміння входити в

ситуацію спілкування, здатність ідентифікувати комунікативний акт на старті, аналіз комунікативної ситуації і наявність різноманітних комунікативних

ходів в залежності від комунікативної стратегії визначають комунікативну перспективу.

Розглянемо компоненти комунікативно-діяльнісної складової комунікативної компетентності більш докладно. Це аналіз і оцінка комунікативної ситуації (ідентифікація комунікативного акту); постановка комунікативної мети, того стратегічного результату, на який спрямований комунікативний акт; виникнення комунікативної інтенції, тобто намір індивіда здійснювати дію через комунікативний акт або з його допомогою; вибір комунікативної стратегії, що є частиною комунікативної поведінки, комунікативної взаємодії, де використовуються вербальні та невербальні засоби для досягнення комунікативної мети; побудова комунікативної тактики, що представляє собою сукупність практичних ходів у реальному процесі мовної взаємодії; рішення комунікативних намірів (завдань), де комунікативний намір (завдання) – тактичний хід, який є практичним засобом руху до відповідної комунікативної мети; отримання або збагачення комунікативного досвіду і, тим самим, формування комунікативної особистості.

Комунікативна стратегія – це частина комунікативної взаємодії, в якій серія різних вербальних і невербальних засобів використовується для досягнення певної комунікативної мети. Стратегія – загальна рамка, канва поведінки, яка може включати і відхилення від мети в окремих кроках.

Комунікативна тактика – дрібніший масштаб розгляду комунікативного процесу, в порівнянні з комунікативною стратегією. Комунікативна тактика – сукупність практичних ходів у реальному процесі мовної взаємодії. Рішення комунікативного завдання, використовуючи комунікативну компетентність, того, хто говорить, ставить перед собою комунікативну мету і, слідуючи певній комунікативній інтенції, виробляє комунікативну стратегію, яка перетворюється в комунікативну тактику як сукупність комунікативних намірів (завдань), поповнюючи комунікативний досвід того, хто говорить

НУБІП УКРАЇНИ

Основним етапом вирішення комунікативного завдання є здійснення вербального спілкування. Успішність такого спілкування передбачає наявність умінь правильно відбирати мовні засоби, що забезпечують яскраву, виразну мову, логічно побудовані речення тощо.

НУБІП УКРАЇНИ

Заключний етап вирішення комунікативного завдання – організація змістовного та емоційного зворотного зв'язку. Комунікативний досвід має безпосереднє відношення до формування комунікативної особистості і розуміється як сукупність уявлень про успішні (неуспішні) комунікативні тактики, які ведуть або не ведуть до реалізації відповідних комунікативних стратегій.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

Висновок до першого розділу

Аналіз наукової літератури показав, що комунікативна компетентність – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера у процесі спілкування.

НУБІП УКРАЇНИ

Вона формується в умовах безпосередньої взаємодії, оскільки є результатом досвіду спілкування між людьми, та опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень. Опанування людиною комунікативних навичок передбачає

запозичення з культурного середовища засобів аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

З'ясовано, що комунікативна компетентність належить до базових компетентностей особистості та виокремлено характеристики її прояву: адаптивність, співпраця, інтегративність.

Компонентний склад комунікативної компетенції надзвичайно широкий: від мовної, лінгвістичної, організаційної, прагматичної, соціолінгвістичної, дискурсивної, стратегічної, навчальної, тематичної, компенсаторної до соціокультурної і соціальної. Проте, відзначені компетенції найчастіше носять предметно-спрямований характер, залишаючи осторонь особистісні новоутворення, придбані в ході навчання спілкуванню.

До структури комунікативної компетенції вченими віднесено такі компоненти: індивідуально-особистісний; мовленнєвий; інтерактивно-практичний; полікультурний; предметно-інформаційний.

РОЗДІЛ 2 АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

2.1. Формування професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в теорії і практиці

педагогічної освіти

У сучасних умовах від ефективності комунікативних процесів залежить якість життєдіяльності суспільства в цілому й професійної діяльності фахівця зокрема. У теорії комунікації за час її становлення та розвитку сформовано

риторичний, семіотичний, феноменологічний, кібернетичний, соціопсихологічний, соціокультурний та критичний напрями. Вплив кожного з напрямів виявляється в особливостях тлумачення наукових понять.

Комунікативна компетенція магістрантів педагогічних спеціальностей є інтегративною характеристикою, від якої передовсім залежать особливості їх професійної діяльності, що реалізується в процесі комунікації завдяки систематичному діловому спілкуванню.

Професійна компетентність є інтегративною якістю особистості, яка визначає здатність фахівця розв'язувати професійні проблеми та завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності з опорою на наявні знання, уміння, практичні навички, життєвий досвід, здібності, цінності, нахили та інші особистісні якості. Компетенція є наперед заданою соціальною вимогою до взаємозалежних якостей особистості, що задаються відносно предметів і процесів певної сфери, необхідних для здійснення професійної діяльності стосовно них [10]. Результатом професійної підготовки є формування професійної компетентності майбутнього фахівця через розвиток та засвоєння професійних компетенцій, сукупність яких задає цільові освітні орієнтири в підготовці майбутніх фахівців.

Викладач вищої школи має задовольняти таким вимогам:

- 1) висока професійна компетентність – глибокі знання й широка ерудиція в науково-предметній галузі, нестандартне мислення, креативність;
- 2) педагогічна компетентність – знання педагогіки і психології, володіння сучасними формами, методами, засобами й технологіями навчання;
- 3) комунікативна компетентність – культура усної та писемної форм літературної мови, володіння іноземними мовами, сучасними інформаційними технологіями, ефективними методами й прийомами міжособистісного спілкування;

4) соціально-економічна компетентність – знання глобальних процесів розвитку цивілізації та функціонування сучасного суспільства, а також основ соціології, економіки й права.

5) високий рівень загальної культури – сформований науковий світогляд, стійка система національних і загальнолюдських духовно-моральних цінностей.

У структурі професійної компетентності вчені-педагоги виділяють окремі види компетентностей, пов'язані з видами фахової професійної діяльності майбутніх фахівців, які можна представити як результат оволодіння сукупністю споріднених компетенцій: інформаційну, комунікативну, педагогічну, методичну та інші види компетентностей [12]. Це дозволяє досліджувати педагогічну компетентність майбутніх фахівців з інформаційних технологій як складову їх професійної компетентності, пов'язану з викладацькою діяльністю в закладах вищої освіти. С. Сисоева педагогічну компетентність викладача розглядає як його інтегровану професійно-особистісну характеристику, яка забезпечує ефективну викладацьку діяльність та відображає рівень сформованості професійно-значущих якостей викладача, сформованих у результаті його педагогічної підготовки [13].

Науковець В. Сидоренко професійно-педагогічну компетентність визначає як інтегральну характеристику особистості, яка є поєднанням професійно-педагогічних знань, ціннісних орієнтацій, спеціальних педагогічних здібностей, властивостей, особистісних якостей (темпераменту, інтелекту, нахилів, переконань, потреб, настанов), що забезпечують професійний розвиток викладача та його готовність до інноваційної професійно-педагогічної діяльності в сучасних умовах [14].

Більшість зарубіжних та вітчизняних учених відзначають, що педагогічна компетентність викладача є складним комплексом взаємопов'язаних професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, готовності до викладацької

діяльності, ціннісних орієнтацій та мотивів, професійно важливих особистісних якостей, які забезпечують ефективність педагогічної діяльності [15].

На основі вивчення наукових досліджень педагогів було з'ясовано, що педагогічну компетентність майбутніх фахівців доцільно розглядати як невід'ємну складову їх професійної компетентності, яка є результатом оволодіння сукупністю педагогічних компетенцій, зосереджених навколо діяльності, пов'язаної з викладанням дисциплін комп'ютерного спрямування.

Компетентність стосовно майбутньої професійної діяльності формується в закладі вищої освіти при вивченні навчальних дисциплін, проходженні практик, написанні й розробці курсових та дипломних робіт і проєктів. У процесі навчання здійснюється оволодіння компетенціями, серед яких учені-педагоги розрізняють загальні та фахові компетенції, не дотримуючись єдиних позицій щодо термінології [12].

Загальні (ключові) компетенції є універсальними, визначають професійний успіх особистості в сучасному суспільстві, засвоюються протягом усього часу навчання в навчальному закладі в процесі вивчення різних дисциплін і є основою для формування та розвитку фахових компетенцій. Фахові (базові, спеціальні, предметні, профільні) компетенції пов'язані з певною галуззю знань, засвоюються в процесі вивчення фахових дисциплін. Досліджуючи фахові компетенції, дослідники найчастіше виділяють окремо загальнопрофесійні та професійно-профільні компетенції.

При вирішенні задачі формування педагогічної компетентності майбутніх фахівців учені-педагоги з різних позицій підходять до виділення її компонент. В. Краєвський, І. Лернер, А. Хуторський розглядають професійну компетентність викладача як єдність трьох складових:

1) когнітивної (наявність системи педагогічних і спеціальних предметних знань);

2) операційно-технологічної (володіння методами, технологіями, способами педагогічної взаємодії, методами навчання даного предмета);
 3) особистісної (етичні й соціальні позиції та установки, риси особистості) [20].

Д. Зеленська виокремлює наступні складові професійно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу: соціально-фахову, загальнокультурну, психолого-педагогічну, аутопсихологічну [21, с. 10].

Сисоева до найважливіших педагогічних компетенцій, на оволодіння якими повинна бути спрямована педагогічна підготовка майбутнього фахівця, зараховує соціально-особистісні, інструментальні, загальнонаукові та професійно-педагогічні компетенції [13].

Н. Мачинська у якості компонент педагогічної компетентності викладача непедагогічного профілю вищого навчального закладу виділяє: мотиваційноціннісний, професійно-педагогічний, професійно-особистісний, управлінський, соціокультурологічний, самовдосконалення [1].

М. Головань у структурі професійної компетентності викладача вищого навчального закладу виділяє мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, ціннісно-рефлексивний та емоційно-вольовий компоненти [10].

Педагогіка вищої школи виникла на базі загальної педагогіки. наука педагогіка, підґрунтя якої заклали древні філософи - «як науки про виховання дітей», пройшла тривалий шлях історичного розвитку. за цей час накопичено значний теоретичний та емпіричний матеріал, чітко сформувалася тенденція диференціації педагогічних знань з урахуванням специфіки об'єктів виховання. нині існує чимало систем навчання й виховання, які охоплюють людей різних вікових груп і професій. окреслено концепцію безперервної освіти й виховання людини, яка ґрунтується на гуманістичних цінностях суспільства.

Педагогіка вищої школи має свій тезаурус і оперує такими основними поняттями: розвиток, навчання, освіта, виховання, професійна підготовка.

самовиховання, самоосвіта, педагогічна система, педагогічний процес, педагогічна діяльність та ін.

Розвиток студента розуміють як різнопланові та закономірні зміни в його індивідуальній психіці, унаслідок чого виникає новий якісний стан об'єкта.

Процес може відбуватися по висхідній (прогресуючій) чи нисхідній (регресуючій) ліній (у цьому разі об'єкт деградує - втрачає позитивні властивості, не здобуваючи нових).

З погляду педагогіки розвиток студента - цілеспрямований, систематичний і безперервний процес удосконалювання розумової, психічної, фізичної і професійної діяльності за допомогою відповідного навчального матеріалу, доцільного впливу та адекватної організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Чинники, що впливають на майбутніх педагогів зазначені на рис.2.1

Чинниками формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищого навчального закладу є такі фактори:

мотивація навчання студентів;

професійно-ціннісні орієнтації
особистості;

активність студента у навчанні;

самоаналіз актів комунікації;

інтерактивні технології навчання;

педагогічна майстерність викладача.

Рис. 2.1. Чинники, що впливають на комунікативну компетенцію майбутніх педагогів

Узагальнюючи, професійну компетентність педагога вищої школи можна визначити як сукупність діяльнісно-рольових і особистісних характеристик викладача, що забезпечує ефективне виконання ним завдань і обов'язків

педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі, є мірою й основним критерієм його відповідності професійній діяльності.

Основними діяльнісно-рольовими компонентами професійної компетентності викладача вищого навчального закладу, які представлені в стандартах вищої освіти, визначені професійні знання, вміння і навички.

Професійні знання. Специфіка педагогічної діяльності педагога вищої школи полягає у тому, що він співпрацює з тією категорією студентів, яка має різноманітні загальні та професійні інтереси і яка потребує від нього не тільки володіння системою загальнокультурних, психолого-педагогічних знань, необхідних для організації й ефективної взаємодії в педагогічному процесі, а й спеціальних знань, необхідних для підготовки спеціалістів – професіоналів.

За Г.П. Щедровицьким, можна визначити три типи знань, які обслуговують педагогічну діяльність: практико-методичні, конструктивно-технічні (інженерно-конструкторські) й наукові (науково-теоретичні) знання.

Практико-методичні знання безпосередньо обслуговують практичну діяльність. Вони зорієнтовані на отримання визначеного продукту й організовані таким чином, щоб забезпечити створення (побудову) індивідом практичної діяльності у вигляді приписів (рекомендацій) щодо її реалізації.

Інженерно-конструкторські знання центровані на об'єкті перетворювання, вони вказують на те, що з ним відбувається чи може відбуватися, і проявляються у міру того, як створюються і реально здійснюються нові види і типи практичного перетворювання об'єктів.

Виникнення наукових знань пов'язано з появою в діяльності практика розривів між цілями й тим, що практично одержано в реальності, з необхідністю прояснити причини розходження між цілями діяльності та її результатами. Наукові знання перетворюються в практико-методичні й інженерно-конструкторські знання [3].

У системі професійних знань педагога вищої школи можна виділити декілька основних блоків.

Перший блок – психологічні знання. На думку Є.О. Клімова, підготовленість у сфері психології – це перш за все чіткі уявлення про специфічну психічну реальність, які супроводжуються позитивним афективним тоном, пов'язані з ненаситним інтересом до неї та готовністю контактувати з нею в міжособистісному спілкуванні. У психологічно підготовленого педагога повинно бути перш за все «загострене відчуття піднесення» сторонніх людей, а не просто вербальні та концептуальні знання відповідного роду [3].

На думку Н.В. Кузьміної, в системі професійного знання педагога повинні бути представлені наступні психологічні компоненти: диференційнопсихологічний – знання про особливості засвоєння навчального матеріалу відповідно до індивідуальних та вікових характеристик; соціальнопсихологічний – знання про особливості навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності навчальної групи і конкретної особистості в ній, про особливості взаємовідносин та спілкування; аутопсихологічний – знання про позитивні та негативні сторони своєї професійної діяльності, особливості своєї особистості та її характерні якості [4].

Другий блок – власне педагогічні знання. Знання з дидактики та їх творче використання, на думку М.В. Буланової-Топоркової, спрямовують формування та розвиток педагогічної майстерності викладача вищої школи. Вони допомагають викладачу аналізувати залежності, які обумовлюють хід і результати процесу навчання, встановлювати на цій основі закономірності, які діють в освітній сфері, вибирати методи, організаційні форми і засоби навчання, найбільш ефективні для здійснення якісної підготовки фахівців [1].

Особливістю професійних педагогічних знань педагога вищої школи є їх багаторівневість (за І.Я. Зязюном). Знання повинні бути сформовані зразу ж на всіх рівнях: методологічному (знання закономірностей розвитку

загальнофілософського ряду, обумовленість цілей виховання і навчання тощо); теоретичному (закони, принципи і правила педагогіки та психології, основні форми діяльності й інше); методичному (рівень конструювання навчально-виховного процесу); технологічному (рівень вирішення практичних завдань навчання і виховання в конкретних умовах).

Третій блок – це комплекс знань професійного спрямування, відповідно до яких педагог вищої школи повинен мати уяву: про характерні особливості тієї чи іншої спеціальності; про сучасний стан, умови і перспективи розвитку професії; про систему підготовки кадрів для виробництва; про методологічні основи теоретичної і практичної підготовки фахівців за певною спеціальністю тощо.

Четвертий блок – це конкретно-предметні знання. Він передбачає знання теоретичних основ і розуміння фахівцем тих явищ, які складають основу дисципліни, що викладається.

П'ятий блок – науково-дослідницькі знання. Практика свідчить, що наукова діяльність істотно підвищує інтерес до вивчення загальних і спеціальних дисциплін, сприяє формуванню теоретичних і практичних навичок, необхідних фахівцю-досліднику, розширює науковий світогляд і здібності до проведення методологічного аналізу й критичного розуміння досягнень сучасної науки. Окреслений блок передбачає цілісне уявлення викладача про науку як систему знань і метод пізнання; загальний аналіз методології та визначення її місця в науковому пізнанні; сутність загальнонаукових і конкретнонаукових методів дослідження, планування й організації наукового експерименту; обробку результатів наукових спостережень та їх оформлення; роботу з науковою літературою та підготовку матеріалів до друку тощо.

Професійні вміння. Розглядаючи професійну компетентність як єдність теоретичного і практичного аспектів готовності педагога до здійснення професійної діяльності, її структура, відповідно до підходу І.Ф. Ісаєва, О.І.

Міщенко, В.Ф. Сластьоніна, Є.Н. Шиянова, представлена через педагогічні вміння: вміння «переводити» зміст об'єктивного процесу виховання в конкретні педагогічні задачі: дослідження особистості та колективу з метою визначення

рівня готовності до активного оволодіння знаннями і проектування на цій основі

процесу розвитку; виділення комплексу освітніх, розвиваючих і виховних задач;

уміння створити і привести в дію логічно завершену педагогічну систему:

комплексне планування навчально-виховних задач; обґрунтований вибір змісту

освітнього процесу; оптимальний вибір форм, методів і засобів його реалізації;

вміння виділяти і встановлювати взаємозв'язки між компонентами і факторами

виховання, приводити їх у дію; створення необхідних умов; активізація

особистості, розвиток її діяльності, організація і розвиток сумісної діяльності;

забезпечення зв'язку з навколишнім середовищем, регуляція зовнішніх

непрограмованих впливів тощо. [1].

Теоретична підготовка проявляється в здатності педагогічно мислити,

яке передбачає наявність у педагога наступних умінь: аналітичних, завдяки яким

проявляється узагальнене вміння педагогічно мислити: діагностувати

педагогічні явища, аналізувати їх складові (умови, причини, мотиви, засоби,

форми та інше); знаходити способи оптимального рішення педагогічних проблем

тощо; прогностичні, які проявляються в прогнозуванні педагогічного процесу,

розвитку особистості та її соціальних відношень; проєктивні, що полягають у

конкретизації педагогічного прогнозування в планах навчання і виховання,

обґрунтування способів та етапів їх реалізації: підбір змісту педагогічного

процесу; визначення основних видів діяльності тощо; рефлексивні, що

проявляються в уміннях педагога аналізувати свою професійну діяльність:

правильність постановки мети і завдань; адекватність змісту педагогічного

процесу поставленим завданням; відповідність форм, методів, засобів

індивідуальним і віковим особливостям студентів тощо [5].

Таким чином, у результаті аналізу складових компонентів професійної компетентності педагога вищої школи можна зробити такі висновки: професійна компетентність викладача вищого навчального закладу базується на сукупності діяльнісно-рольових і особистісних (суб'єктно-діяльнісних) характеристик; особливості реалізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах накладають свою специфіку на компоненти професійної компетентності педагога вищої школи.

2.2 Комунікативна компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» в контексті їх професійної підготовки

Специфіка педагогічної діяльності педагога вищої школи полягає у тому, що він співпрацює з тією категорією студентів, яка має різноманітні загальні та професійні інтереси і яка потребує від нього не тільки володіння системою загальнокультурних, психолого-педагогічних знань, необхідних для організації й ефективної взаємодії в педагогічному процесі, а й спеціальних знань, необхідних для підготовки спеціалістів – професіоналів. Зараз відбувається модернізація вітчизняної системи професійної освіти, її докорінне реформування, що базується на підготовці творчої особистості, створенні реальних умов для підвищення її інтелектуального, культурного, професійного потенціалу, стимулюванні прагнення до самореалізації.

Досить активно ведеться робота з розробки освітніх (освітньо-професійних та освітньо-наукових) програм, які розробляються для кожного рівня вищої освіти та, відповідно до нових вимог, містять перелік інтегральної, загальних і фахових компетентностей для кожної спеціальності. Упровадження супроводжується формуванням нормативних вимог до їх структури та вмісту у межах компетентностей [16].

Концептуально-цільовий компонент дидактичної системи формування компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти містить мету

освітньої програми підготовки магістрів «Педагогіка вищої школи» – підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі освіти, педагогіки, на всебічний розвиток здобувачів вищої освіти й забезпечення конкурентоспроможності випускників на

сучасному ринку праці за рахунок формування методичної компетентності, шляхом забезпечення розвитку потенціалу та можливостей самореалізації студентів, формування лідерських якостей, використання тренінгових технологій та інновацій.

Мета освітньої програми відбиває низку цілей навчання:

підготовка висококваліфікованого фахівця, здатного професійно застосовувати на практиці сучасні педагогічні форми, методи та прийоми;

– формування лідерських якостей майбутніх фахівців;

– формування компетентностей та здатностей використовувати набуті знання та вміння у професійній (викладацькій, освітній, виховній, науководослідницькій, аналітичній, консультативній, комунікативній, організаційно-методичній) діяльності;

– формування готовності вирішувати актуальні проблеми педагогічної науки та освітньої практики.

У структурі професійної компетентності викладача О. Корніяки ЗВО вченою виділено комунікативну компетентність складовою якої є мовленнєва.

На думку дослідниці КК – система знань, умінь і навичок особистості, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає володіння його суб'єктом усіма видами комунікативно-мовленнєвої діяльності: здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми, виконувати певні соціальні ролі в колективі, уміння залагоджувати розбіжності та конфлікти, уміння співпрацювати та працювати з групою (у групі) тощо.

До мовленнєвої компетентності О. Корніяка відносить здатність особистості (система її знань та умінь) до отримання інформації, адекватного

розуміння її смислу, програмування і висловлення своїх думок) спроможність вільно (дохідливо, виразно) оперувати усним і письмовим висловлюванням [6].

Одним із шляхів формування комунікативної компетентності, яке досить широко використовується у ВНЗ України, є активне слухання. На думку науковців останнє передбачає володіння уміннями самовираження і дії, забезпечує не тільки правильне сприйняття партнера, а й впливає на нього [33].

Під час класичних лекційних занять студенти, сприймаючи інформацію, тренують уміння слухати й розвивають при цьому здатність виражати свої думки, а згодом на інтерактивних лекціях, практичних заняттях, семінарах, круглих столах можуть вільно формувати думку, висловлювати ідеї, передавати відчуття та ставлення до певних проблем в процесі дискусії.

У контексті формування комунікативної компетентності у навчальному процесі значущим є запровадження інтерактивних методів навчання, які здатні забезпечити рівноправність та рівнозначність між суб'єктами навчання, відчуття співпраці, взаємонавчання, партнерського спілкування, міжособової чутливості. Наприклад, робота у дискусійних групах, де викладач спостерігає за процесом обговорення і лише заохочує до подальшої дискусії, сприяє вільному висловлюванню думок і почуттів, зменшенню стресу і контролю, допомагає удосконалити комунікативні навички, розвивати емоційні компетенції.

Поряд із вищезазначеним значущу роль відіграють комп'ютерні технології, які сприяють розвитку навичок письма, слухання, міжкультурного спілкування, електронного листування, тощо. Одною із форм комунікації, яка активно реалізовується на різних видах занять в процесі навчання, є представлення доповідей з допомогою комп'ютерних програм. Представлення доповіді на загал розвиває в магістрантах навички вдалого поєднання вербальних і невербальних засобів висловлювання, ораторські здібності, вміння працювати на публіку, а використання технічного супроводу забезпечує впевненість, самоконтроль, підтримку, а у слухачах розвиває зосередженість, формує візуальне сприйняття інформації.

Важливою формою реалізації завдання розвитку комунікативної продуктивності вважаємо також активну участь магістрантів у науковопрактичних конференціях, представлення наукових доповідей та презентацій, участь у психолого-педагогічних тренінгах, відвідування

додакових комунікативних курсів, які формують навички і вміння професійного спілкування.

Очевидним є те, що комунікативні навички не можуть бути відокремленими від емоційної складової, яка регулює комунікативний процес на будь-якому рівні. Сьогодні емоційна компетентність, яка в ширшому розумінні

розглядається сучасними науковцями і практиками як емоційний інтелект, вважається одним із ключових чинників успішності спеціалістів усіх рівнів та кваліфікацій. Загалом, емоційний інтелект розглядається як поняття, що інтегрує

уміння і здатність людини контролювати свій емоційний стан, розуміти емоційні реакції й почуття інших людей, не втрачати здатності думати у стресовій ситуації, обирати адекватні способи спілкування і вирішення проблем.

Отже, реалізація різновидів професійно спрямованої діяльності, залучення магістрантів до активної комунікації й взаємодії дозволяє спочатку

безсвідомо, а потім і свідомо розвивати в них уявлення про норми, цінності професійної педагогічної діяльності, зокрема соціальнокомунікативної діяльності, способи поведінки і власну участь у ній. Саме це дозволяє надати процесу професійної підготовки педагога комунікативного, діяльнісного,

інтерактивного характеру.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до другого розділу

На основі проведеного теоретичного аналізу наукових підходів до розуміння сутності поняття «комунікативна компетентність викладача вищого навчального закладу» його визначено як інтегративну характеристику особистості, яка є базисною основою її професійної компетентності та синтезує

в собі комплекс мотивованих знань, умінь, навичок, необхідних для здійснення успішної професійно-педагогічної взаємодії з майбутнім фахівцем-аграрником.

Встановлено, що комунікативна компетентність майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу як інтегративне утворення особистості має

складну структуру та включає такі базисні компоненти: когнітивний

(комунікативні знання); мотиваційний (мотивація до оволодіння

комунікативною компетентністю); поведінковий (комунікативні вміння і

навички); особистісний (особистісні якості: толерантність, емоційна стійкість,

комунікаційність тощо).

Проаналізовані форми підготовки педагогів на різних етапах розвитку

освіти дали змогу переконатись, що лише з відкриттям спеціальності «Педагогіка

вищої школи» (1998 р.) з'явився цілеспрямований науково-педагогічний підхід до

підготовки викладачів для вищих навчальних закладів. Проведений аналіз існуючої професійної підготовки викладачів вищих навчальних закладів у педагогічній практиці нашої держави надав можливість з'ясувати, що рівень її

розроблення частково відповідає потребам, зокрема і компетентнісного підходу і потребує удосконалення, а саме, для формування комунікативної компетентності викладачів вищих навчальних закладів на методичному рівні недосконало здійснюється організація навчальних занять.

Зазначимо, що професійна підготовка магістрів освітніх, педагогічних наук у ЗВО забезпечується через поєднання ключових професійних та комунікативних умінь і навичок. Під час навчальної діяльності здійснюється особистісний розвиток, удосконалюється розвивальний та усвідомлюється міжособистісний досвід майбутніх викладачів.

До ефективних методів формування КК у професійній підготовці магістрів освітніх, педагогічних наук можна віднести інтерактивні технології навчання: колективні ігрові ситуації – метод проєктів, робота в групах, мозковий штурм, модульне навчання тощо. Застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі ЗВО значно урізноманітнює процес сприйняття, осмислення та переробки інформації.

Отже, під час реалізації кожного з методів навчання викладач має залучати магістрантів до інтенсивної інтерактивної діяльності; організації різновидів міжособистісного спілкування, яке передбачає діалог, довіру учасників діалогу, наявність різних позицій і ситуацій; співвіднесення навчальної ситуації з реальною професійною діяльністю майбутніх викладачів вишу та їх особистим досвідом; створення емоційно насиченого середовища співпраці, спільної творчої діяльності, що супроводжується відповідним розширенням сфери спілкування.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЦЕРЕВІРКА РІВНІВ
СФОРМОВАНОСТІ

ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

НУБІП України

3.1. Опис методики дослідження комунікативної компетенції

У процесі підготовки у вищому закладі освіти спеціаліста педагогічної сфери повинен відбуватися розвиток його професійних умінь, у тому числі комунікативних. Професійні комунікативні вміння визначаються як зумовлена знаннями і навичками готовність особистості успішно досягати свідомо поставленої мети професійної комунікативної діяльності у мінливих умовах її протікання. Комунікативні вміння, які студенти мають на момент вступу до вищого навчального закладу, виступають відносно професійних комунікативних умінь як загальні до спеціальних.

НУБІП України

Методичний інструментарій дослідження комунікативної компетентності студентів спрямований на визначення властивостей, які забезпечують успішність професійної діяльності майбутніх фахівців і можливість

практичної реалізації отриманих знань і особистісних якостей. Особистість

необхідно вивчати комплексно, тому важливими є як дослідження її мотиваційної та емоційної сфер, так і інтелектуальної сфери. Для цього використовуються методики, що діагностують пізнавальні процеси і здібності, різні особистісні властивості і відносини, як свідомі, так і несвідомі.

Для розв'язання завдань емпіричного дослідження було підбрано також такі методики та тести для діагностування показників сформованості комунікативної компетентності: тест «Взаємини із співрозмовником»; методика «Вивчення комунікативних і організаторських вмінь» Б.А.

Федоришина; тест «Уміння слухати»; методика «Діагностика комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування» А.Г. Самохвалової.

Охарактеризуємо більш детально використані нами методики.

Методика вивчення комунікативних й організаторських здібностей[28].

Ця методика використовувалася нами для виявлення комунікативних та організаторських здібностей особистості (уміння чітко і швидко встановлювати ділові та товариські стосунки з людьми, намагання розширювати контакти, участь у групових заходах, вміння впливати на людей, бажання виявляти ініціативу і тощо) (Додаток А).

Комунікативні й організаторські здібності є ключовими у багатьох професіях, які передбачають роботу з людьми. Ці здібності визначають характер міжособистісних взаємин, дають змогу позитивно налаштувати до себе людей. Ця методика корисна для діагностики особистісних і професійних якостей, що є надзвичайно важливими показниками для формування комунікативної компетентності.

Обробка результатів

Комунікативні схильності: «Так» – 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37; «Ні»

– 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39.

Організаторські схильності: «Так» – 2, 6, 10, 14, 20, 22, 26, 30, 34, 38; «Ні»

– 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40.

Коефіцієнт комунікативних або організаторських здібностей K – це відношення кількості відповідей, що збігаються з ключем, до числа 20: $K = x/20$

Показники, отримані заданою методикою, можуть коливатися від 0 до 1.

Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень комунікативних чи організаторських здібностей; близькі до 0 – про низький рівень.

Оцінний коефіцієнт (K) – це первинна кількісна характеристика. Для якісної стандартизації результатів дослідження використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників K відповідає

визначена оцінка. Наприклад, у Вас кількість відповідей, що збіглися, виявилась рівною 19 за шкалою комунікативних здібностей і 16 за шкалою організаторських здібностей. Користуючись формулою, вираховуємо: $K(\text{ком}) = 19/20 = 0,95$ і $K(\text{орг}) = 16/20 = 0,8$

Записуємо результати досліджень у бланк відповідей і порівнюємо їх зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських здібностей.

Шкала оцінок комунікативних здібностей

Коефіцієнт K	0,10-0,45	0,46-0,55	0,56-0,65	0,66-0,75	0,76-1
Оцінка	1	2	3	4	5
Рівень	Низький	Нижче середнього	Середній	Високий	Дуже високий

Шкала оцінок організаторських здібностей

Коефіцієнт K	0,20-0,55	0,56-0,65	0,66-0,79	0,71-0,80	0,77-1
Оцінка	1	2	3	4	5
Рівень	Низький	Нижче середнього	Середній	Високий	Дуже високий

Інтерпретація результатів

Якщо Ви отримали оцінку «1», то Вам властивий низький рівень здібностей до комунікативної та організаторської діяльності.

У тих, хто отримав оцінку «2», розвиток комунікативних та організаторських здібностей на рівні нижче середнього. Ви не прагнете до спілкування, відчуваєте себе скуто в новій компанії, у вільний час любите бути

на самоті, обмежуєте свої знайомства, переживаєте труднощі у встановленні

контактів з людьми, виступаючи перед аудиторією, погано орієнтуєтесь в незнайомій ситуації, не відстоюєте свою думку, важко переживаєте образи. Не проявляєте ініціативи в громадській діяльності, у багатьох справах уникаєте

прийняття самостійних рішень.

Якщо Ви отримали оцінку «3», то для Вас характерний середній рівень комунікативних та організаторських здібностей. Ви прагнете до контакту з людьми, не обмежуючи коло своїх знайомств, відстоюєте думку, плануєте

роботу. Однак потенціал цих здібностей не характеризується високою стійкістю.

Вам необхідно серйозно зайнятися формуванням і розвитком комунікативних та організаторських здібностей.

Якщо Ви отримали «4», то Вас можна віднести до групи людей з високим рівнем комунікативних та організаторських здібностей. Ви не розгублюєтесь в

новій ситуації, швидко знаходите друзів, постійно розширюєте коло знайомств,

займаєтесь громадською діяльністю, допомагаєте близьким друзям, виявляєте ініціативу в спілкуванні, із задоволенням берете участь в організації громадських заходів, здатні приймати рішення в екстремальній ситуації.

Якщо Ви отримали оцінку «5», то Вас можна віднести до групи людей з

найбільш високим рівнем комунікативних та організаторських здібностей. Для Вас характерні швидка орієнтація у складних ситуаціях, невимушена поведінка в новому колективі. Ви ініціативні, приймаєте самостійні рішення, відстоюєте

свою думку. Ви легко відчуваєте себе в незнайомій компанії, любите й умієте

організувати різноманітні ігри, колективні справи.

При інтерпретації отриманих даних слід пам'ятати, що вони лише констатують наявний рівень комунікативних та організаторських здібностей у

даний період розвитку особистості. Якщо результати тестування виявляться невисокими, то це зовсім не означає, що цих здібностей потенційно у Вас немає.

Тест «Вміння слухати» [17] дає змогу визначити, чи добрий ви співрозмовник з точки зору вміння слухати (і чути) партнера зі спілкування

(Додаток Б). Виокремлюються рівні розвитку вміння майбутнього педагога слухати співрозмовника.

11-12 балів. Ви вмієте досить добре слухати партнера.

Чи не керуючись упередженнями стосовно нього, звертаєте увагу на головне в його монологі. Ваші власні емоції не заважають уважно слухати навіть

те, що вам не дуже подобається. Багато хто любить спілкуватися з вами, оскільки ви даєте їм, нерідко дуже докладно, «поплакатися в жилетку». Ви ніколи не перериваєте співрозмовника, щоб висловитися самому, не робите з того, про що

він говорить, висновків за нього.

9-10 балів. Нерідко ви проявляєте вміння слухати партнера. Навіть якщо у вас є упередження по відношенню до партнера, ви можете на деякий час стати вище їх, щоб дослухати його до кінця. Якщо партнер вам набрид, ви намагаєтеся дуже тактовно перервати його виліву і закінчити спілкування з ним. Іноді ви все

ж дозволяєте собі перервати партнера, для того щоб вставити своє «вагоме» слово.

Менше 8 балів. Ви, на жаль, ще не навчилися слухати свого партнера по спілкуванню. Постійно перериваєте його, не даєте йому висловитися до кінця.

Якщо вам не подобається те, про що говорить партнер, перестаєте слухати його.

Нерідко вам суттєво заважають емоції або упередження у правильному розумінні змісту того, про що вам говорять. Іноді ви можете зайняти негативну,

конфронтаційну позицію по відношенню до партнера, відволікаєтесь від

основного питання обговорення, особливо якщо при цьому намічаються якінебудь труднощі.

Тест «Взаємини із співрозмовником» [28] дає можливість оцінити готовність студента до взаємної підтримки, злагоженості у спілкуванні, злагоженні конфліктів. Згідно з методикою, погана злагоженість у спілкуванні – симптом того, що саме спілкування відбувалося в

несприятливій обстановці (поспіх, відсутність приводу для обговорення тощо), свідчить про труднощі із злагодженням конфлікту, потребу в активному пошуку шляхів до взаєморозуміння (Додаток В).

Методика «Діагностика комунікативної компетентності у сфері

ділового спілкування» А.Г. Самохвалової (ДОДАТОК Г)

Комунікативна компетентність особистості є багаторівневою інтегративною якістю особистості (сукупність мотиваційних, когнітивних, поведінкових особливостей), що зумовлює ефективне спілкування. Критеріями розвитку комунікативної компетентності є мотиваційний, когнітивний, інструментальний. Мотиваційний критерій показує спрямованість особистості на самореалізацію та саморозвиток у сфері ділового спілкування. Цей критерій розкривається через такі показники:

Мотив самовдосконалення у сфері ділового спілкування розглядається як стійке прагнення особистості розвивати індивідуальний комунікативний потенціал з метою самореалізації в комунікативній діяльності і підвищення ефективності ділового спілкування. Мотив подолання комунікативних труднощів розуміється як сила і стійкість прагнення особистості до розуміння і подолання комунікативних проблем, що утруднюють ділові комунікації.

Інтерес особистості до сфери ділового спілкування проявляється у стійкому бажанні брати участь у ділових комунікаціях, виявляти в них індивідуальні комунікативні особливості; в цінності міжособистісної взаємодії; у високій значущості процесів і результатів ділових комунікацій.

Когнітивний критерій відображає рівень самопізнання і само-розуміння людиною особливостей власного комунікативного потенціалу, про механізми

побудови конструктивних комунікативних програм, про способи рефлексії комунікативних дій. Цей критерій розкривається через такі показники: Знання індивідуальних комунікативних особливостей відображає самопізнання і саморозуміння індивідуально-типологічних детермінант комунікативної діяльності, а також особливостей розвитку всіх рівнів індивідуального комунікативного операційного, рефлексивного).

Такий показник, як «побудова ефективних комунікативних програм», відображає вміння людини ставити мету і грамотно планувати ділові комунікації, спрямовані на розв'язання конкретного професійного завдання.

Рефлексія ділових комунікацій відображає здатність особистості до самоспостереження, самоаналізу комунікативних дій у сфері ділового спілкування, можливість побудови індивідуальних програм комунікативного самовдосконалення.

Інструментальний критерій показує рівень сформованості конструктивних способів комунікативної поведінки, що забезпечують цивілізований вплив на співбесідників і реалізацію планів із розв'язання комунікативного завдання.

Цей критерій розкривається через такі показники:

Актуалізація індивідуально-своєрідної системи комунікативних умінь у сфері ділового спілкування передбачає адаптацію індивідуальних комунікативних потенціалів до реальних вимог ділових комунікацій і гнучку реалізацію у професійній діяльності індивідуальних технік вербального, невербального, паралингвістичного впливу на партнерів зі спілкування, індивідуальних стилів слухання і контролю за процесом комунікації.

Креативність у сфері ділового спілкування розглядається як здатність до нестандартного розв'язання комунікативних завдань, прояв творчості у реалізації комунікативної складової професійної діяльності.

Адекватність у сфері ділового спілкування відображає ступінь відповідності індивідуальних комунікативних дій об'єктивним умовам професійної діяльності.

Опрацювання результатів. Потрібно підрахувати набрану кількість балів у цілому по всіх показниках і по кожному з показників окремо (відповідно до ключа). За кожну відповідь «а» нараховується 3 бали, за

відповідь «б» – 2 бали, «в» – 1 бал, «г» – 0 балів. У результаті визначиться загальний рівень розвитку комунікативної компетентності особистості, а також ступінь розвитку кожного з показників комунікативної компетентності і отже, типові комунікативні проблеми особистості.

Інтерпретація результатів
Загальний рівень комунікативної компетентності особистості у сфері ділового спілкування

0 – 20 балів – дуже низький рівень;

21 – 40 балів – низький рівень;

41 – 60 балів – середній рівень з тенденцією до низького;

61 – 80 балів – середній рівень;

81 – 100 балів – середній рівень з тенденцією до високого;

101 – 120 балів – високий рівень;

121 – 125 балів – дуже високий рівень.

Мотив самовдосконалення у сфері ділового спілкування

0 – 5 балів – мотив самовдосконалення у сфері ділового спілкування не сформований, відсутні ціленокладання і планування комунікативного самовдосконалення;

6 – 9 балів – низький рівень сформованості мотиву самовдосконалення у сфері ділового спілкування: людина усвідомлює значущість самовдосконалення, але не ставить перед собою конкретних перспективних цілей;

10 – 12 балів – середній рівень сформованості мотиву самовдосконалення у сфері ділового спілкування: людина усвідомлює значущість самовдосконалення у комунікативній сфері, ставить перед собою перспективні цілі комунікативного розвитку, планує комунікативні самозміни;

13 – 15 балів – високий рівень сформованості мотиву самовдосконалення у сфері ділового спілкування: людина ясно уявляє траєкторію індивідуального самовдосконалення і прагне до її реалізації.

Мотив подолання комунікативних труднощів

0– 5 балів – мотив подолання комунікативних труднощів не сформований; людина прагне уникати розв'язання комунікативних суперечностей у сфері ділового спілкування;

6 – 9 балів – низький рівень сформованості мотиву подолання комунікативних труднощів: внутрішні сили спрямовані не на подолання труднощів, а на адаптацію до конкретної комунікативної ситуації;

10 – 12 балів – середній рівень сформованості мотиву подолання: мотив досить стійкий, оскільки виявляється у більшості ситуацій комунікативних ускладнень, спрямований на швидке вирішення виниклих проблем;

13 – 15 балів – високий рівень сформованості мотиву подолання: людина мотивована на пошук оптимальних шляхів розв'язання комунікативного завдання, спрямована на творчу самореалізацію під час вирішення комунікативних проблем.

Інтерес до сфери ділового спілкування

0– 5 балів – відсутність інтересу до ділових комунікацій;

6 – 9 балів – низький рівень зацікавленості: людину уряд рідко приваблюють процеси ділових комунікацій, міжособистісні взаємини, що виникають упродовж них, а також динаміка індивідуального зростання в комунікативній сфері;

10 – 12 балів – середній рівень зацікавленості: для людини характерний стійкий інтерес до ділових комунікацій, до взаємин, що розвиваються, до прояву у професійній діяльності індивідуальних комунікативних якостей;

13 – 15 балів – високий рівень зацікавленості: для людини характерний домінуючий інтерес до комунікативної складової професійної діяльності;

НУБІП України
самоцінність ділового спілкування і виникаючих інтеракцій; прагнення до експериментування у комунікативній сфері. Знання індивідуальних комунікативних особливостей

0 – 5 балів – людина не знає і не цікавиться індивідуальними комунікативними особливостями;

НУБІП України
6 – 9 балів – низький рівень пізнання індивідуальних комунікативних особливостей: у деяких ситуацій людина помічає зміни у власній комунікативній поведінці, але це не є предметом рефлексії;

НУБІП України
10 – 12 балів – середній рівень пізнання індивідуальних комунікативних особливостей: людина в більшості ситуацій спостерігає за своєю комунікативною поведінкою, їй важливо, як її сприймають інші люди, 13 –

15 балів – високий рівень пізнання індивідуального комунікативного потенціалу: людина завжди відслідковує свої сильні та слабкі комунікативні якості, знає шляхи комунікативного саморозвитку.

НУБІП України
Побудова ефективних комунікативних програм

0 – 5 балів – людина не будує наперед комунікативних планів і програм;

НУБІП України
6 – 9 балів – низький рівень комунікативного планування: в деяких ситуаціях людина усвідомлює мету спілкування, однак її комунікативні дії найчастіше імпульсивні, непослідовні, спостерігається ригідність;

10 – 12 балів – середній рівень комунікативного планування: людина в більшості ситуацій планує свою комунікативну поведінку, враховує особливості комунікативної ситуації співбесідників, однак з трудом перебудовує свої комунікативні програми;

НУБІП України

13 – 15 балів – високий рівень комунікативного планування: людина завжди усвідомлює мету спілкування, має чіткий план комунікації, виявляє гнучкість і емпатію, легко перебудовуючи комунікативні програми.

НУБІП України
Рефлексія ділових комунікацій

0 – 5 балів – людина абсолютно не рефлексує ділових комунікацій;

6 – 9 балів – низький рівень розвитку рефлексивності: людина лише у рідкісних випадках здатна проаналізувати окремі комунікативні дії; рефлексія ситуативна і нецілісна, не має виходу на самовдосконалення в комунікативній сфері;

10 – 12 балів – середній рівень розвитку рефлексивності; рефлексія досить стійка, людина схильна до самопостереження і самоаналізу у сфері ділового спілкування;

13 – 15 балів – високий рівень розвитку рефлексивності: кожна значуща ділова комунікація завершується рефлексією, спрямованою не тільки на самоаналіз комунікативної поведінки, а й на позитивну самозміну у сфері ділового спілкування.

Адекватність у сфері ділового спілкування

0 – 5 балів – комунікативні дії не відповідають вимогам комунікативної ситуації;

6 – 9 балів – низький рівень адекватності: людина розуміє необхідність відповідності індивідуальних комунікативних дій реальним умовам ділового спілкування, однак зазнає труднощів у прояві спонтанності й імпровізації у змінюваних умовах;

10 – 12 балів – середній рівень адекватності: найчастіше комунікативні дії вибудовуються відповідно до вимог ситуації, однак змінювані комунікативні умови помітно ускладнюють комунікацію;

13 – 15 балів – високий рівень адекватності: комунікативні дії завжди будуються з урахуванням вимог ситуації, вербальна і невербальна поведінка завжди адресна, людина гнучка, готова до імпровізації.

НУБІП України

3.2. Опрацювання результатів дослідження

На констатувальному етапі проводилося емпіричне вивчення психологічних особливостей сформованості комунікативної компетентності у магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи». Дослідження проводилося на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України, гуманітарно-педагогічного факультету. В емпіричному дослідженні взяли участь 18 студентів віком від 22–25 років.

Важливо дослідити комунікативну компетентність та її розвиток у майбутнього фахівця ще з часу навчання у вищому навчальному закладі, коли закладається підґрунтя для його професійно-особистісного і комунікативного розвитку. Саме у студентські роки відбувається активне набуття студентами індивідуального досвіду в професійному спілкуванні, «оформлення» професійних, комунікативних і організаційних навичок і вмінь у сфері навчально-професійного спілкування. Відтак, наше психолого-експериментальне дослідження покликане розкрити специфіку розвитку комунікативної компетентності у магістрантів освітньої програми

«Педагогіка вищої школи».

Виходячи з результатів теоретичного аналізу, ми визначили наступні змістовні характеристики рівнів сформованості професійної комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи».

Високий рівень комунікативної компетентності студентів передбачає збалансовану сформованість усіх чотирьох її основних компонентів. Студентам з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності мають бути притаманні: знання ситуативних норм спілкування; позитивне ставлення до інших людей, до себе і до діяльності; позитивні особистіснокомунікативні настановлення на спілкування та на справу, добре розвинені комунікативні та організаторські здатності, здатність до адекватного проникнення у психологічний стан іншої людини, вміння співпереживати, поставити себе на місце іншого; сформовані вміння говорити і вміння слухати; активне

послугування) невербальними засобами спілкування; здатність досягати взаєморозуміння у професійній і міжособистісній взаємодії; здатність до діалогічного стилю спілкування; володіння технікою переконання у взаємодії; здатність до конструктивної поведінки у конфліктній ситуації тощо.

Середній рівень розвитку комунікативної компетентності студентів характеризується певною нерівномірністю розвитку її окремих компонентів. Цим студентам властиве прагнення до навчально-професійного спілкування, яке, однак, не має активно вираженого характеру. У них сформоване вміння говорити, що, втім, не передбачає вміння уважно слухати партнера зі спілкування. Цей рівень розвитку комунікативної компетентності не завжди забезпечує досягнення взаєморозуміння у спілкуванні. Вони не повною мірою використовують невербальні засоби спілкування. Однак їм притаманна

здатність до доброзичливої міжособистісної взаємодії: встановлення комунікативного контакту, взаємна підтримка у спілкуванні, психоемоційне зараження. Ці студенти мають уявлення про емпатійність, але не завжди послуговуються цією здатністю; самоконтроль у спілкуванні середній тощо.

Низький рівень свідчить про несформованість окремих складових комунікативної компетентності. У студентів з низьким рівнем розвитку комунікативної компетентності не сформовані достатньою мірою комунікативні знання, відсутня спрямованість на навчально-професійне спілкування, відчуваються утруднення у встановленні комунікативного контакту з людьми.

Вони мають низьку здатність до володіння технікою переконання у взаємодії; у них занадто емоційний стиль взаємодії, а також низький рівень самоконтролю у спілкуванні. У цих студентів не завжди чітко визначені (або взагалі відсутні) стратегія і тактика навчально-професійної взаємодії; переважають такі способи реагування у конфліктній ситуації, як конфлікт-суперництво; недостатньо сформовані навички невербального спілкування. Вони почуваються скуто, погано орієнтуються у незнайомій ситуації.

унікають прийняття власних рішень, нерідко конфліктують, часто неадекватно реагують у міжособистісному спілкуванні.

Для вимірювання розвитку комунікативної компетентності як складного психологічного утворення особистості було застосовано сукупність

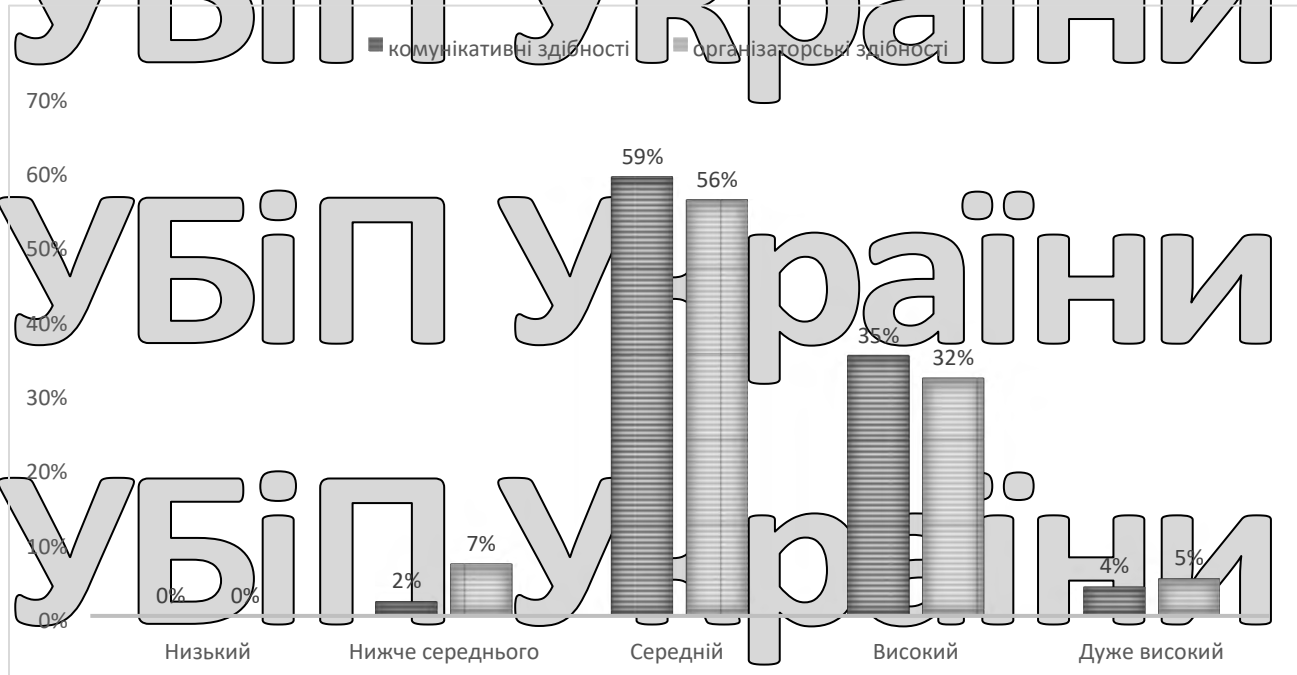
різноманітних стандартизованих методик та тестів. Діагностичне обстеження студентів здійснювалося через формалізовану оцінку складових

комунікативної компетентності. Якісна оцінка розвитку комунікативної компетентності магістрантів здійснювалася шляхом аналізу кількісних

показників. Оцінювалися структурні характеристики комунікативної компетентності, поведінкові прояви і комунікативні продукти

(висловлювання, пантомімічні засоби тощо), отримані в результаті реалізації їх комунікативної діяльності.

Узагальнений аналіз результатів дослідження за методикою вивчення комунікативних й організаторських здібностей представлений в діаграмі 3.1.

Діаграма 3.1. Узагальнений аналіз за методикою вивчення комунікативних й організаторських здібностей

Як ми бачимо з табл. 3.1, серед опитуваних переважає середній рівень прояву комунікативних здібностей. Вони прагнуть до контактів з людьми, не

обмежують коло своїх знайомств, проявляють ініціативу у спілкуванні, проте потенціал їхніх нахилів не відрізняється високою стійкістю.

Для іншої групи досліджуваних (35%) характерний високий рівень розвитку комунікативних здібностей. Такі студенти потребують комунікативної діяльності, активно прагнуть до неї, проявляють ініціативу у спілкуванні, легко можуть похвалити компанію, шукають такі справи, які б задовольнили їх потреби в комунікативній діяльності.

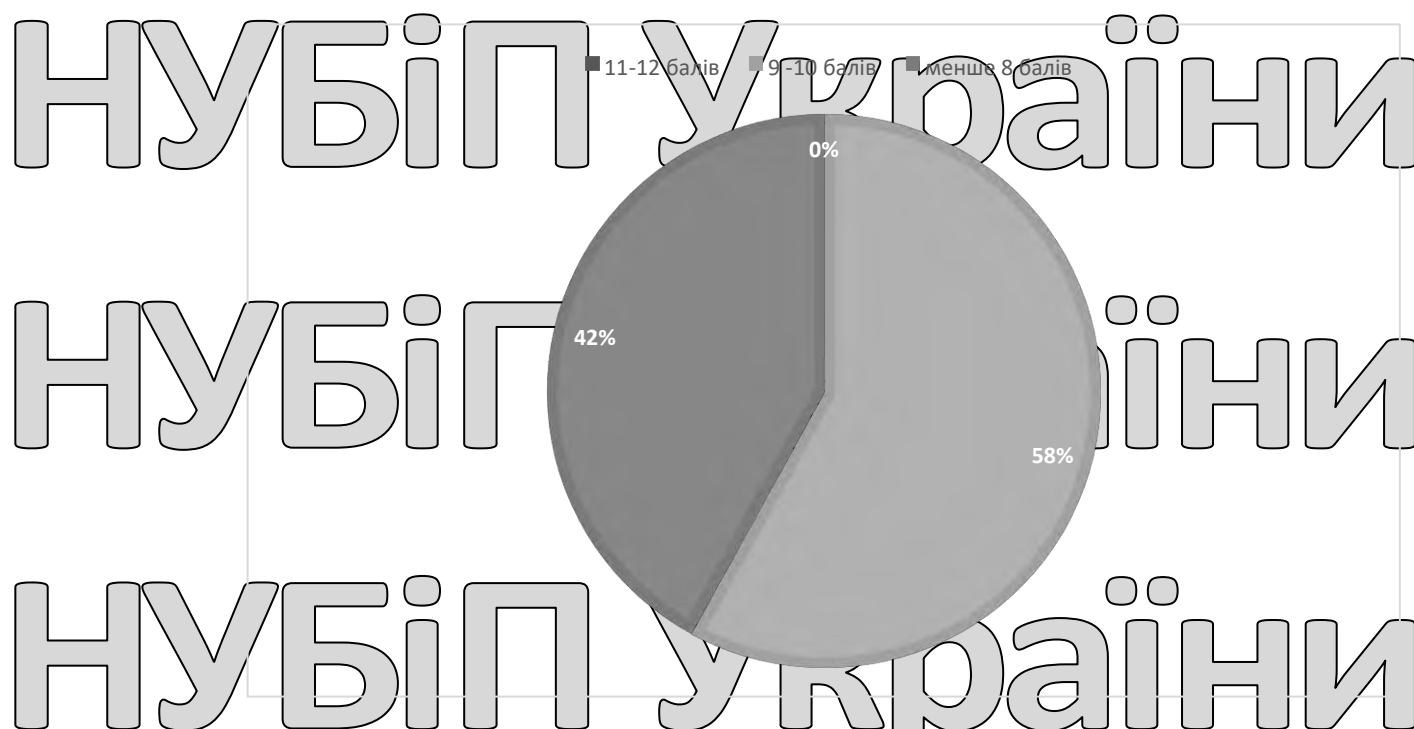
Всього 2% досліджуваних належать до групи з низьким рівнем розвитку комунікативних здібностей. Вони не прагнуть до спілкування, мають труднощі під час установлення контактів з людьми і під час виступу перед аудиторією, обмежують свої знайомства, вважають за краще проводити час наодинці із собою.

Як видно з діаграми не було визначено студентів які б мали низький рівень комунікативних й організаторських здібностей. Цікавим виявився той факт, що показники нижче середнього показали студенти чоловічої статі, а дуже високий тільки студентки. Тобто, студенткам притаманна швидка орієнтація у складних ситуаціях, невимушена поведінка в новому колективі.

Вони ініціативні, вміють організувати різноманітні колективні справи.

Але, як показав аналіз питань найбільшого ускладнення всі студенти мають при публічних виступах, потребі спілкуватися очно, а не за допомогою сучасних технологій. Майже ніхто з опитуваних не відповів позитивно на участь в житті громади та прийманні ініціативи на себе в важливих ситуаціях.

Результати тест «Вміння слухати» дав змогу визначити, що ніхто не вміє досить добре слухати партнера. (Діаграма 3.2.)

Діаграма 3.2. Результати тесту «Вміння слухати»

Як ми бачимо, що найбільшою виявилася група з середнім рівнем (58%), студенти якої мають деякі недоліки у спілкуванні та вмінні слухати. Вони зосереджують увагу на вимові інших, вслухаються та критично її оцінюють, можуть робити передчасні висновки та інколи домінують у розмові. Такі особливості вміння слухати та спостерігати за вимовою у процесі спілкування є найкращим прийомом розвитку та вдосконалення професійного спілкування.

Друга група з низьким рівнем становить 42% досліджуваних. Такі студенти характеризуються загальною некоммунікбельністю, погано вміють заводити і підтримувати бесіду, їм необхідно працювати над собою і вчитися слухати.

Головними проблемами було зазначено - упередження до співрозмовника, бажання припинити спілкування, коли з'являються труднощі в розумінні сказаного, часте відволікання від час розмови, що викликає гостре бажання перервати співрозмовника і вставити своє слово за нього або в піку йому, випередити його висновки. Це показує, що студенти ще не володіють навичками активного і пасивного слухання опонентів. Ми це пов'язуємо з віковими особливостями студентів.

Результати тесту «Взаємини із співрозмовником» показано в діаграмі

Діаграма 3.3. Результати дослідження за тестом «Взаємни із співрозмовником»

Результати дослідження за методикою «Діагностика комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування» А.Г. Самохвалової результати представлені в таблиці 3.3 та діаграмі 3.4.

	високий	середній	низький
Мотив самовдосконалення у сфері ділового спілкування	11%	84%	5%
Мотив подолання комунікативних труднощів	13%	85%	2%
Інтерес до сфери ділового спілкування	25%	60%	15%
Знання індивідуальних комунікативних особливостей	6%	86%	8%
Побудова ефективний комунікативних програм	35%	59%	6%
Рефлексія ділових комунікацій	28%	68%	4%
Адекватність у сфері ділового спілкування	15%	78%	7%

Таб. 3.3. результати діагностики комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування за критеріями

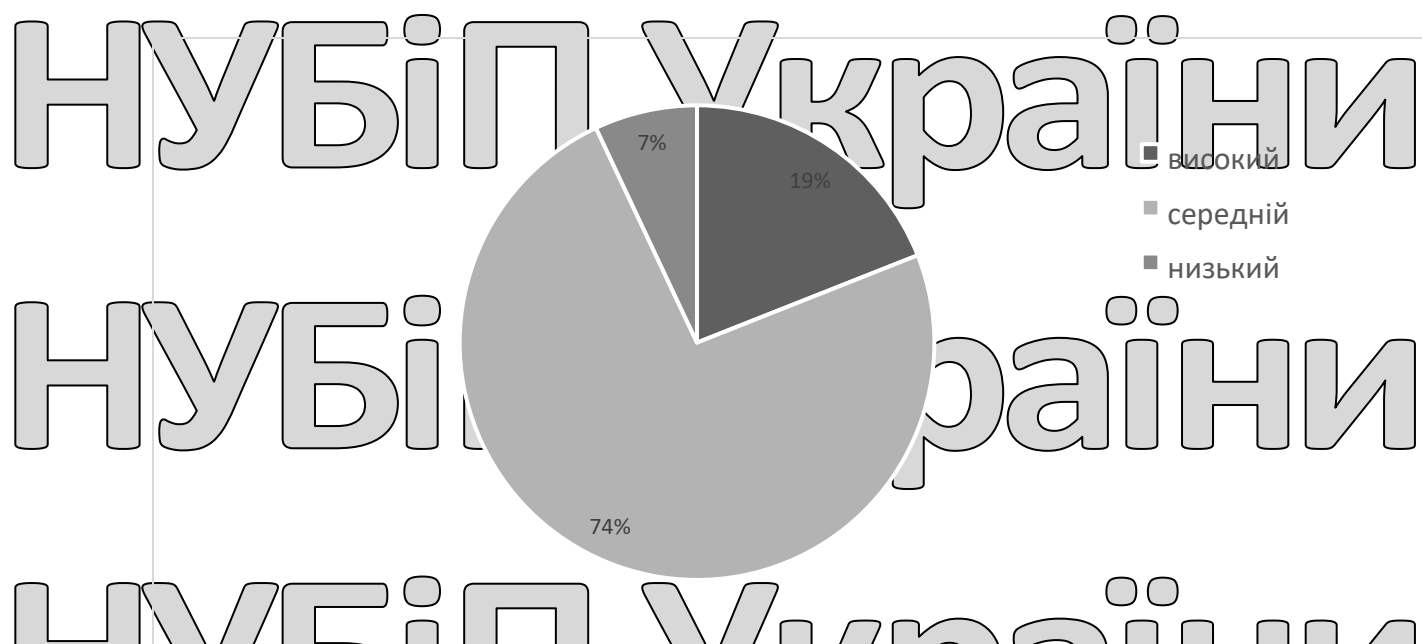
Як можна побачити з таблиці 3.3. серед студентів переважає середній рівень комунікативної компетенції. Досліджувані проявляють інтерес до сфери спілкування. Прагнуть до самовдосконалення, професійного зростання у сфері спілкування. Але не завжди розуміють шляхи та мотиви подолання комунікативних труднощів, рефлексії ділових комунікацій. На нашу думку

причиною виникнення такої ситуації є: недотримання меж комунікативного простору, розбіжність у цілях і потребах, особиста неприязнь, психологічні й когнітивні перешкоди, різний рівень комунікативної компетентності,

невідповідність ситуації спілкування. Студенти не володіють інформацією, що

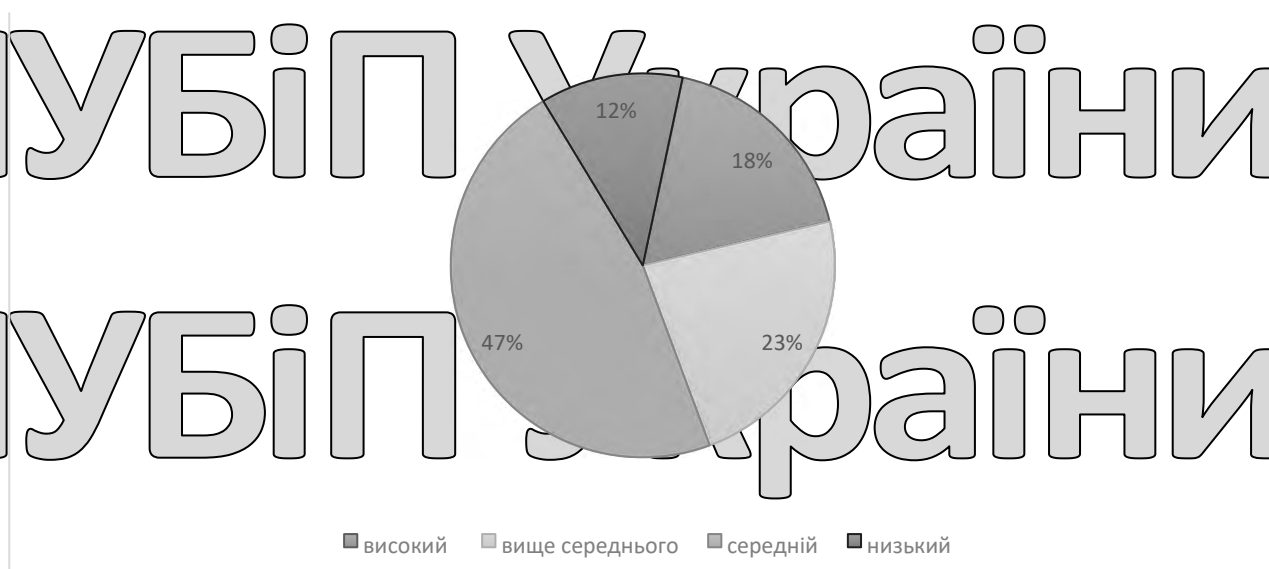
рефлексія - форма синтезу комунікативних процесів, продукт усіх трьох основних класів психічних процесів - когнітивних, регулятивних і комунікативних. Процес рефлексії включає аналіз власного мислення і

спілкування з іншими людьми.

Діаграма 3.4. Загальний рівень комунікативної компетентності особистості у сфері ділового спілкування

Зазначені результати студентів-магістрів за всіма методиками ми представили у вигляді діаграми 3.5 для більшої наочності.

Діаграма 3.5. Узагальнений результат дослідження

Виходячи з отриманих даних можна зробити висновок, що досліджувані мають середній рівень розвитку усіх компонентів комунікативної компетенції.

Такі посередні показники можна пояснити тим, що під час навчання увага приділяється лише деяким компонентам комунікативної компетенції.

3.3. Шляхи формування комунікативної компетенції магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи»

Вирішення питання розвитку комунікативної компетенції у майбутніх педагогів не може успішно здійснюватись поза сучасними досягненнями в предметній галузі знань і психолого-педагогічній теорії та практиці.

Ефективність процесу формування комунікативної компетенції зумовлена низкою психологічних та педагогічних факторів, які можна визначити як суттєві

обставини, що впливають на успішність розвитку спілкування у майбутніх педагогів. Фактори успішності базуються на структурі навчальної діяльності, яка дозволяє ідентифікувати їх з її структурними елементами: створення умов для

розвитку внутрішньої мотивації до спілкування; удосконалення навчально-

виховного процесу за рахунок залучення студентів у процес активного обговорення конкретних ситуацій із практики педагогічної діяльності; залучення студентів до пошуку, відбору і формуванню банку навчальних ситуацій, які

припускають вибір стилів спілкування у повсякденній професійно-педагогічній діяльності та екстремальних (конфліктних) ситуаціях; активізація самооцінки якості комунікативної діяльності через порівняльний аналіз зростання власних досягнень.

У зв'язку з цим зауважимо, що до найпоширеніших моделей особистісної зміни, актуальних у плані комунікативно-мовленнєвого вдосконалення фахівця, належить розвиток особистості через взаємодію, тобто шляхом набуття нового досвіду комунікації і перевірки у ході комунікативної та мовленнєвої діяльності ефективності набутих раніше зв'язків спілкування і засобів його реалізації. При цьому на початкових етапах становлення фахівця розвиток комунікативно-мовленнєвої компетентності проходить шлях від рівня інтуїтивного освоєння суб'єктом діяльності тієї чи тієї здатності – комунікативно-мовленнєвої, соціальноперцептивної чи інтерактивної – до рівня свідомого її опанування.

Підручтям у розвитку комунікативної компетентності, невід'ємної від будьякої професійної компетентності, є, за У. Ордоном (2009), «стартові компетентності», до яких відносяться загальні гуманістичні знання, особистісна культура й інтелектуальні вміння. Стартові компетентності стають вихідною точкою у формуванні ключових складових комунікативної компетентності. Вона об'єднує цілу низку ієрархічно підпорядкованих компетентностей:

- інформаційну компетентність, що виражається у створенні структури, придатної для комунікації, і правильному передаванні інформації;
- мовленнєву компетентність, що включає культуру мови, правильність, виразність й естетичність мовлення;
- компетентність соціальної взаємодії, пов'язану зі встановленням контакту з іншими людьми, здатністю до залагодження конфліктів, вмінням діяти злагоджено у спілкуванні;

Д компетентність у сприйманні та розумінні іншої людини, невіддільну від рефлексивності й емпатійності суб'єкта спілкування.

Однак, як показують дослідження багатьох науковців з питань формування комунікативної компетентності, на сьогодні у навчальних планах підготовки фахівців відсутня достатня кількість комунікативних дисциплін; недостатнє використання активних, тренінгових методів навчання; слабка теоретична поінформованість студентів про проблеми спілкування, комунікативної компетентності; відсутня необхідна методична база та прослідковується неготовність викладачів до використання інтерактивних форм роботи із студентами під час лекційних та семінарських занять; недостатньо уваги до здобуття студентами практичних навичок ділового та міжособистісного спілкування тощо.

Аби уникнути такої ситуації необхідно, на нашу думку, змінити підходи до організації освітнього процесу, зокрема, будувати процес навчання студентів на основі інтеграції загальнопрофесійних та спеціальних дисциплін. При цьому у процесі навчально-професійної діяльності мають активно використовуватися такі технології як техніка постановки запитань та відповідей на них робота у великих та малих групах; презентація та захист проєктів, ролеві та ділові ігри, дискусії, кейс-технології тощо.

Як доводять дослідження, викладання дисциплін стає більш ефективним, якщо в ньому на основі вивченого навчального матеріалу студент отримує творчі завдання, що дають йому змогу оволодіти такими компонентами комунікативної компетентності, як: прогнозування і програмування комунікативної ситуації; знання й ерудиція; засоби спілкування (вербальні та невербальні); управління комунікативною ситуацією; комунікативна культура (загальна та національна); орієнтація на соціального партнера; мовленнєва компетенція. Так, під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, що є обов'язковими для будь-яких спеціальностей, студентам можуть бути запропоновані такі завдання: скласти низку запитань з означеної проблеми; скласти психологічну (психолого-

педагогічну) характеристику на свого одногрупника; підготувати та провести дискусію з визначеної проблеми; змодельовати ситуацію спілкування з партнером, колегою, опонентом; сформулювати проблеми для виробничої наради тощо.

При вивченні дисциплін, пов'язаних з організацією управління (управління персоналом, управління закладами освіти тощо) студенти можуть виконувати завдання, що передбачають складання анкети для прийому на роботу; розв'язання ситуативних задач, пов'язаних із створенням конфліктної ситуації; визначення та характеристика стилю керівництва установою; планування і проведення виробничих нарад; створення рекламної інформації про установу, організацію тощо.

Вивчаючи дисципліни «Етика ділового спілкування», «Ділова українська мова», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Основи педагогічного спілкування», студенти можуть виконувати такі завдання як: моделювання ситуації переговорів, ділових бесід, нарад на різні професійні теми; підготовка матеріалів і презентація з мультимедійним супроводом інформації на визначену тему, пов'язану з майбутньою професійною діяльністю. Велика роль у формуванні комунікативної компетентності належить розробці та впровадженню відповідних спецкурсів за вибором студентів. Такі курси мають базуватися на теоретичних основах навчальних дисциплін «Управління персоналом», «Психологія спілкування», «Педагогічний менеджмент» та фахових дисциплін відповідно до профілю навчання студентів.

Прикладом такого спецкурсу може бути «Тренінг ефективної комунікації».

В основі його – поетапність засвоєння комунікативного досвіду, цілеспрямована робота над кожним компонентом комунікативної компетентності і як наслідок – сформована комунікативна компетентність. Слід зазначити, що будь який фахівець, який отримав університетську освіту, в кінцевому результаті здійснює

діяльність, значна частина якої пов'язана з діловим спілкуванням, процес якого оцінюється як з боку колег та ділових партнерів, так і з боку керівництва.

Висновки до третього розділу

З кожним новим соціальним поступом зазнають трансформації соціокомунікативні стандарти, що зумовлює потребу в розвитку компетентностей, вдосконалення яких – безперервний процес. В умовах

різноплановості середовищних впливів зростає потреба у поглибленні

мотивації суб'єкта спілкування на вияв творчості у комунікативній діяльності,

а не тільки у забезпеченні репродуктивного характеру реалізації засвоєних у соціально-комунікативних процесах умінь і навичок.

Результати дослідження дають змогу дати висновок, що здебільшого

майбутні педагоги мають добре сформовані, на середньому рівні комунікативні

якості. Це цілком логічно, оскільки комунікативні якості, вміння й навички посідають одне з провідних місць у їх професійній діяльності.

Формування комунікативної компетентності студентської вимагає

навчання на особистісно-діяльнісній моделі взаємодії, що передбачає: активне

залучення студентів до пошукової навчально-пізнавальної діяльності,

організованої на основі внутрішньої мотивації, організації спільної діяльності,

партнерських стосунків; забезпечення діалогового спілкування в студентському

середовищі зокрема.

Тобто, вдосконалення комунікативної компетентності особистості має відбуватися через цілеспрямований розвиток її структурних компонентів у поєднанні з розвитком комунікативної мотивації, формуванням позитивного

настановлення на забезпечення творчого характеру засвоєння і вияву

технологічних умінь та навичок у складних ситуаціях взаємодії

(проблемних, конфліктних).

НУБІП України

ВИСНОВКИ

НУБІП України

У результаті дослідження ми дійшли таких висновків:
На основі аналізу психолого-педагогічної літератури конкретизовано суть

понять «компетентність», «компетенція», «комунікативна компетентність» та визначено комунікативну компетентність майбутнього викладача вищого навчального закладу як інтегративну характеристику особистості, яка є базисною основою її професійної компетентності та синтезує в собі комплекс мотивованих знань, умінь, навичок, необхідних для здійснення успішної професійно-педагогічної роботи.

НУБІП України

Комунікативна компетентність носить нормативний характер, включає в себе норми та правила комунікативної поведінки у суспільстві, є особистісною характеристикою майбутнього фахівця, у якій відображається і спрямованість студента на виконання майбутніх професійних задач і його ставлення до обраної професії, до самого себе і типу взаємодії з іншими людьми.

НУБІП України

Поняття комунікативної компетенції ввійшло у науковий обіг у 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Хаймзу. Теорія була орієнтована на визначення того, що має знати мовець, аби бути компетентним у спілкуванні.

НУБІП України

Саме з 70-х рр. і розпочалися інтенсивні дослідження проблеми комунікативної компетенції. У науковій психолінгвістичній та методичній літературі існують різні підходи до визначення комунікативної компетенції.

НУБІП України

Однак перед вищою школою стоїть завдання сформувати сукупність компетенцій майбутнього фахівця в певній галузі, який би відзначався конкурентоспроможністю на сучасному ринку праці. Це неможливо без сформованої комунікативної компетентності.

Професійна підготовка магістрів освітніх, педагогічних наук у закладах вищої освіти забезпечується через поєднання ключових професійних та комунікативних умінь і навичок. Під час навчальної діяльності здійснюється

особистісний розвиток, удосконалюється розвивальний та усвідомлюється міжособистісний досвід майбутніх викладачів. До ефективних методів формування комунікативної компетенції у професійній підготовці магістрів освітніх, педагогічних наук можна віднести інтерактивні технології навчання: колективні ігрові ситуації – метод проектів, робота в групах, мозковий штурм, модульне навчання тощо. Застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі закладів вищої освіти значно урізноманітнює процес сприйняття, осмислення та переробки інформації.

Як показали дослідження багатьох науковців з питань формування комунікативної компетентності, на сьогодні у навчальних планах підготовки фахівців:

- відсутня достатня кількість комунікативних дисциплін;
- недостатнє використання активних, тренінгових методів навчання;
- слабка теоретична поінформованість студентів про проблеми спілкування, комунікативної компетентності;
- відсутня необхідна методична база;
- недостатньо уваги до здобуття студентами практичних навичок ділового та міжособистісного спілкування.

Результати дослідження показали, що здебільшого майбутні педагоги мають добре сформовані, на середньому рівні комунікативні якості. Це цілком логічно, оскільки комунікативні якості, вміння й навички посідають одне з провідних місць у їх професійній діяльності.

Формування комунікативної компетентності студентської вимагає навчання на особистісно-діяльній моделі взаємодії, що передбачає: активне залучення студентів до пошукової навчально-пізнавальної діяльності,

організованої на основі внутрішньої мотивації, організацію спільної діяльності, партнерських стосунків; забезпечення діалогового спілкування в студентському середовищі зокрема.

У цьому зв'язку більш глибокого та детального вивчення потребує питання обґрунтування педагогічних умов та загальної технології формування комунікативної компетентності фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балахтар В. В. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція : навч.-метод. посіб. / Вишниця : Видавництво «Черемош», 2015. 432 с.
2. Басюк Н. Комунікативна культура педагога вищої школи як головний аспект педагогічного спілкування. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/20252/1/Basjuk1.pdf>.
3. Березюк О.С. Методи організації особистісно орієнтованого навчання в освітньому середовищі. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія/за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. с. 346–360.
4. Болюбаш Н. М. Формування педагогічної компетентності магістрантів ITспеціальностей засобами освітніх інформаційних технологій // *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 71, № 3. С. 70-91. [Електронний ресурс] URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_71_3_8
5. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. К.: «Вересень», 2006. 129 с.
6. Буряк В.К. Викладач університету: вимоги до особистісних і професійних // *Вища школа*. 2010. №3-4. С. 11-35.
7. Василичина Т.В. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2000. 20 с.

8. Вернидуб Р. Інформаційно-освітнє середовище як чинник забезпечення якості професійної підготовки педагогічних кадрів // *Вища освіта України*. 2012. №2. С. 75 – 79.

9. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / за ред. В.Г. Кременя, авт. колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш та ін. К. : МОН, 2004. 288 с.

10. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. За модульнорейтинговою системою навчання для студ. магістр. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. с. 179–180.

11. Волканова В.В. Компетентність – це... (тезаурус) // *Управління школою*. 2009. №7. С. 6 – 10.

12. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика: монографія . Дніпропетровськ: Видавництво ДНУ, 2005. 304 с.

13. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Вид. 4е. Київ: Академвидав, 2012. 616 с. (Серія „Альма-матер”).

14. Волкова Н.П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04. Дніпропетровськ, 2006. 432 с.

15. Вольфовська Г. О. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети // *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 13–16.

16. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду // *Вища освіта України*. 2008. №3. С. 23-30.

17. Головань М. С. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду [Електронний ресурс] URL : http://lib.uabs.edu.ua/library/Article/Holovan_3.pdf.

18. Голярдик І.А., Дика Л.Л. Педагогічне сілкування як фактор взаємодії викладача і студентів у вищих навчальних закладах. *Зб. наук. праць Нац. акад. держ. прикорд. служби України*. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. 2014.

№ 2 (71). С. 64–73.

19. Дем'яненко Н. Контекстність освітнього простору вищої школи: рівень магістратури // *Вища освіта України*. 2013. №1. С.50-56

20. Дубяга С. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в закладах вищої освіти // *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогіка. 2017. № 2. С. 52-59. [Електронний ресурс] URL :

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2017_2_9

21. Дьяченко М.И. Психология высшей школы. Мн.: Харвест, 2006. 416 с.

22. Етика ділового спілкування: курс лекцій. Т. Чмут, Київ, 2013. 208 с.

23. Жирун О. А. Педагогічна комунікація в аспекті професійної ідентичності.

Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2010. № 1. С. 100 –

104.

24. Іванова І. Ф. Вплив рівня розвитку комунікативних здібностей на формування професійної спрямованості // *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової*. Т. 2. Вип. 10 (91).

Миколаїв, 2013. С. 121 — 125.

25. Іванова І. Ф. Розвиток комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей на заняттях з психології // *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової*. Т. 2. Вип. 11 (99). Миколаїв, 2013. С. 121 — 124.

26. Касярум К. В. Формування комунікативної компетенції магістрантів педагогічних спеціальностей у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2011. 20 с.

27. Кічук Н.В. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі. Ізмаїл : ІДГУ, 2007. 236 с.

28. Ковальчук Н. Комунікативна культура як умова вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015.

Випуск 57. С.185-187.

29. Когут І. В. Визначення базисних компетенцій у структурі професійнопедагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога // *Освітологічний дискурс : електронне фахове видання КУ імені Бориса*

Грінченка. – №2 (6). – К., 2014. – [Електронний ресурс]. URL : http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/index#.U4QEI_1_sk0.

30. Когут І. Визначення базисних компетенцій у структурі професійнопедагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога. Borys Grinchenko Kyiv University Institutional repository. 2014 p. 1 January. [Електронний ресурс] URL : <https://core.ac.uk/reader/33687947> .

31. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С.І., 2004. 112 с.

32. Корніяк О.М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів // *Психологія*: 36. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. – Вип.3.

– С. 60 – 69.

33. Корніяк О.М. Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. *Актуальні проблеми психології. Т. VI: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія*. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. Вип. 16. С. 82–92.

34. Корніяк О. М. Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи // *Актуальні проблеми*

психології. Т. VI : Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Київ, 2016. – Вип. 16. – С. 82–92.

35. Лазарев О. В. Критерії, показники та рівні сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю

// Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. Частина 1, 2014. С.211-216.

36. Лахтадир О. В. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту : автореф. дис.

... канд. психол. наук : 19.00.07; Нац. акад. пед. наук України. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2017. 20 с. : рис., табл.

37. Литвин Т. Компетентнісний підхід у системі вищої освіти України: аналіз базових понять // *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012.

№2. С. 9 – 14

38. Луговий В.І. Дослідницько-інноваційна діяльність науковопедагогічних працівників як умова їх професійного становлення (теоретичний і практичний аспекти) / *Нові технології навчання: Наук. зб.* / Кол. авт. – К.:

Інститут інноваційних технологій і змісту освіти; МОН України, 2009. – Спец. вип. 59. – С. 3–8.

39. Мальнева О. В. Технологія педагогічного спілкування вчителя з учнями. Педагогіка та психологія. 2011. Вип 40 (2) с. 59-64.

40. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. К. : Шкільний світ, 2001. 23 с.

41. Овчарук О.В. Перспективи запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти // *Компетентнісна освіта: від теорії до практики*. К. : Плеяди. 2005. С. 40 - 49.

42. Одарюк С. Значення вищої освіти у формуванні педагогічної культури майбутнього спеціаліста. *Імідж сучасного педагога*. 2004. № 7. с. 43–46.

43. Пашко Л. А. Комунікативна компетентність керівника : навч.-метод. матеріали ; упоряд. Г. І. Бондаренко. – К. : НАДУ, 2013. – 76 с.

44. Петрук А. П. Авторитет викладача вищого навчального закладу як підґрунтя забезпечення якості освіти студентів // Наука і освіта . 2009. N 10. С. 142-145.

45. Петрух Р. Б. Формування комунікативної компетентності у майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти ; НУБ і ПК України. Київ, 2007. 20 с.

46. Підручна З.Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.

Гнатюка. Т., 2008. 22 с.

47. Помилуйко В. Діагностика розвитку соціально-комунікативної компетентності дорослих. Психолінгвістика. Психолінгвістика.

Psycholinguistics. 2017. Вип. 22 (1), С. 175–186.

48. Проекти стандартів вищої освіти 011 Освітні, педагогічні науки. – 2020. – [Електронний ресурс]. – URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovometodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti>

49. Психологический словарь-справочник / М.И. Дьяченко, Л. А. Кандыбовин, С.Л. Кандыбович. – Мн.: Харвест, 2004. – 576 с.

50. Психологія праці. Експериментальна психологія. Київ : ДП «Інформ.аналіт. агентство», 2015. Вип. 15. С. 71–82.

51. Савенкова Л.О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 212 с.

52. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : монограф.

Черкаси : Вид-во: Вовчок О. Ю., 2006. 328 с.

53. Сипченко О., Черкашина Л., Гарань Н. Формування загальних компетентностей майбутніх викладачів засобами інноваційних технологій в освітньому середовищі ЗВО / О.Сипченко, // *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій* : монографія за заг. ред. Л.Г. Гаврилової. – Hameln, Germany : InterGING. – 2019. – С. 180–195.

54. Скворцова С. О. Формування професійної компетентності в майбутнього вчителя математики // *Педагогічна наука : історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. Випуск №4. (2010). [Електронний ресурс]. URL :

http://www.intellectinvest.org.ua/ukr/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_ukruski_n4_2010_st_4/.

55. Смолицьська О.Є. Комунікативні процеси у навчанні навч. посіб. Львів: Сполом, 2010. с. 254.

56. Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб./за ред. З.Н. Курлянд та ін. Київ: Знання, 2012. 390 с.

57. Уварова Ю.В. Особистісні детермінанти формування стилю

педагогічного спілкування у майбутніх учителів: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2005. 20 с. укр.

58. Філоненко М. М. Психологія спілкування: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

ДОДАТОК А

Методика «Вивчення комунікативних і організаторських вмінь» Б.А. Федоричина

Інструкція: Перед вами 40 запитань, на кожне з яких треба дати відповідь «так» або «ні». Час виконання методики – 10–15 хвилин.

Текст онитувальника

1. Чи є у Вас потяг до спілкування і знайомства з різними людьми?
2. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
3. Чи довго турбує Вас почуття образи на своїх товарищів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації, що склалася?
5. Чи багато у Вас друзів, з якими постійно спілкуєтеся?
6. Чи часто вдається Вам схилити більшість своїх товарищів до прийняття ними Вашої думки?
7. Чи правда, що Вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо виникли певні перешкоди у здійсненні Ваших намірів, чи легко Вам від них відмовитися?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?
10. Чи любите Ви придумувати й організовувати зі своїми товаришами різноманітні ігри та розваги?
11. Чи важко вам “включатися” в нові для Вас компанії (колективи)?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні справи, які слід було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти і спілкуватися з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви, щоб Ваші товарищі діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи важко Вам освоюватися в новому колективі?
16. Правда, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов’язань, обов’язків?
17. Чи прагнете Ви, якщо обставини сприяють цьому, познайомитися і поспілкуватися з незнайомою людиною?

18. Чи часто Ви у вирішенні важливих справ берете ініціативу на себе?

19. Чи дратують Вас оточуючі, чи виникає у Вас бажання бути наодинці?

20. Чи правда, що Ви, як правило, погано орієнтуєтесь в незнайомій для Вас ситуації?

21. Чи подобається Вам постійно бути серед людей?

22. Чи виникає у Вас відчуття дискомфорту, якщо Вам не вдається завершити розпочату справу?

23. Чи важко Вам проявити ініціативу, щоб познайомитися з іншою людиною?

24. Чи правда, що Ви втомлюєтесь від постійного спілкування з друзями?

25. Чи подобається Вам брати участь у колективних іграх?

26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу під час вирішення проблем, які торкаються інтересів Ваших друзів?

27. Чи правда, що Ви почуваете себе невпевнено серед незнайомих людей?

28. Чи правда, що Ви прагнете того, щоб довести правильність своїх дій?

29. Чи вважаєте, що Вам неважко внести пожвавлення в незнайоме товариство?

30. Чи брали Ви участь у громадському житті школи (підприємства)?

31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих?

32. Чи правда, що Ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо його не відразу прийняли друзі?

33. Чи відчуваєте Ви себе комфортно в незнайомій компанії?

34. Чи охоче Ви організуєте вечірку для своїх друзів?

35. Чи правда, що Ви розгублені, коли треба говорити перед великою кількістю людей?

36. Чи часто Ви спізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?

37. У Вас багато друзів?

38. Чи часто Ви буваєте у центрі уваги своїх друзів?

39. Чи відчуваєте Ви дискомфорт під час спілкування з малознайомими людьми?

40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваете себе в оточенні великої групи своїх друзів?

НУБІП УКРАЇНИ

ДОДАТОК Б

Тест «Вміння слухати»

Повний перелік запитань тесту

НУБІП УКРАЇНИ

1. Чи чекаєте ви нетерпляче, поки інший скінчить говорити і дасть можливість вам висловитися?

НУБІП УКРАЇНИ

2. Чи поспішаєте ви прийняти рішення до того, як зрозумієте проблему?

3. Чи слухаєте ви лише те, що вам подобається?

4. Чи заважають вам слухати емоції співрозмовника?

5. Чи відволікаєтесь ви, коли ваш співрозмовник викладає свої думки?

НУБІП УКРАЇНИ

6. Чи запам'ятовуєте ви замість основних моментів бесіди які-небудь несуттєві?

7. Чи заважають вам слухати упередження?

НУБІП УКРАЇНИ

8. Чи припиняєте ви слухати співрозмовника, коли з'являються труднощі в розумінні сказаного?

9. Чи займаєте Ви негативну позицію щодо мовця?

10. Чи завжди ви слухаєте співрозмовника?

НУБІП УКРАЇНИ

11. Чи ставите ви себе на місце мовця, щоб зрозуміти, що змусило його говорити саме так?

12. Чи приймаєте ви до уваги той факт, що у вас із співрозмовником можуть бути різні предмети обговорення?

НУБІП УКРАЇНИ

13. Чи допускаєте ви, що у вас або у вашого співрозмовника може бути різне розуміння змісту уживаних слів?

14. Чи намагаєтесь ви з'ясувати той факт, що суперечка може бути викликана розходженням точок зору або постановкою питання?

15. Чи уникаєте ви погляду співрозмовника, чи дивитесь навколо, коли слухаєте?

16. Чи виникає у вас гостре бажання перервати співрозмовника і вставити своє слово за нього або в піку йому, випередити його висновки?

Кожна відповідь: так - 0 очок; ні - 1 очко; але за відповіді "ні" у питаннях 11, 12, 13, 14 - також 0 очок. Підрахуйте загальну суму набраних балів.

ДОДАТОК В

Тест «Взаємини із співрозмовником»

Цей тест допоможе Вам зробити висновок про те, як впливають Ваші дискусії на взаємини з людьми. Оцініть кожне висловлювання на 4-бальною шкалою, пригадавши при цьому конкретні ситуації.

1. Мій абонент не упертий і дивиться на речі широко.

2. Він поважає мене.

3. Обговорюючи різні точки зору, дивимося на справу по суті.

Дрібниці нас не хвилюють.

4. Мій співрозмовник розуміє, що я прагну до хороших взаємин.

5. Він завжди гідно оцінює мої висловлювання.

6. В ході бесіди він відчуває, коли треба слухати, а коли говорити.

7. Під час обговорення конфліктної ситуації я стриманий.

8. Я відчуваю, коли моє повідомлення цікаво.

9. Мені подобається проводити час в бесідах.

10. Коли ми приходимо до угоди, то добре знаємо, що робити кожному з нас.

11. Якщо потрібно, мій співрозмовник готовий продовжувати обговорення.

12. Я намагаюся йти назустріч його проханню.

13. Я вірю його обіцянкам.

14. Ми обидва намагаємося догодити один одному.
 15. Мій співрозмовник зазвичай говорить по суті і без зайвих слів.
 16. Після обговорення різних точок зору, я відчуваю, що це корисно мені.

17. У будь-якій ситуації я уникаю занадто різких виразів.
 18. Я щиро намагаюся зрозуміти співрозмовника.
 19. Я цілком можу розраховувати на його щирість.
 20. Я вважаю, що хороші взаємини залежать від обох.

21. Після неприємної розмови ми зазвичай намагаємося бути уважними один до одного і образи не тримаємо.
 Підраховуючи бали, Ви отримаєте три результату:
 взаємна підтримка- Сума балів по рядках № 2, 5, 9, 12, 14, 18, 20.

злагоджень у спілкуванні - № 1, 4, 6, 8, 11, 15, 19.
 залагодження конфлікту - № 3, 7, 10, 13, 16, 17,
 21 бал і вище приймається за норму. Якщо недобір по взаємній підтримці, то, значить, Вам слід бути уважніше до співрозмовника. Погана злагодженість в спілкуванні - симптом того, що саме спілкування відбувалося в несприятливій обстановці - поспіх, відсутність приводу для обговорення тощо. Нарешті, якщо труднощі з улагоджуванням конфлікту, то потрібно активніше шукати шляхи до порозуміння.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТОК Г

Методика «Діагностика комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування» А.Г. Самохвалової

Інструкція. Вам доведеться поміркувати про комунікативні якості, які

Ви проявляєте в ситуаціях ділового спілкування, і дати відповіді на запропоновані запитання. Позначте в обчислювальному аркуші той варіант відповіді, який Вам здається найбільш придатним і відображає ваші

індивідуальні особливості. Не думайте довго над відповідями. Пам'ятайте,

що правильних і неправильних відповідей у цьому випадку бути не може.

Текст методики

1. Чи відчуваєте ви потребу у вдосконаленні своїх комунікативних можливостей у діловому спілкуванні?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

2. Чи можливе, на вашу думку, комунікативне вдосконалення у вашій професійній діяльності?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

3. Чи ставите ви перед собою конкретні цілі самовдосконалення в комунікативній сфері?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

4. Чи усвідомлюєте ви власні якості, яких вам треба позбутися для успішного ділового спілкування?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

5. Чи прагнете ви максимально виявляти у ділових комунікаціях свої сильні комунікативні якості?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

6. Чи відчуваєте ви потребу долати у професійній діяльності комунікативні труднощі?

а) так, у будь-якій ситуації комунікативного утруднення; б) найчастіше; в) іноді; г) дуже рідко.

7. Чому ви віддали б перевагу в ситуації комунікативного ускладнення?

а) самостійний пошук можливих варіантів розв'язання комунікативного завдання;

б) подолання комунікативного ускладнення перевіреним способом; в) подолання тільки тих труднощів, без розв'язання яких ви не зможете продовжувати професійну діяльність;

г) відсторонення від вирішення комунікативної проблеми.

8. Що для вас слугує стимулом для подолання комунікативних труднощів?

а) прагнення до творчої самореалізації у спілкуванні;

б) прагнення до досягнення успіху в комунікації;

в) прагнення адаптуватися до комунікативних умов;

г) прагнення більше не потрапляти в ситуації утрудненого спілкування.

9. Чи маєте ви потребу розвивати в собі такі індивідуальні якості (наполегливість, рішучість, креативність, адекватність, сенситивність і

т.п.), які сприяють подоланню комунікативних труднощів у сфері ділового спілкування?

а) звичайно, так; б) так; в) скоріше ні; г) ні.

10. Чи є, на вашу думку, об'єктивні умови вашої професійної діяльності реальною перешкодою для подолання ваших комунікативних труднощів?

а) ні; б) скоріше ні; в) скоріше так; г) так.

11. Чи цікавлять вас ділові комунікації?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

12. Чи викликають у вас інтерес міжособистісні взаємини, що виникають у процесі ділового спілкування?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

13. Чи цікаво вам апробувати в діловому спілкуванні нові комунікативні техніки, прийоми, засоби?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

14. Чи викликає у вас інтерес знайомство і взаємодія з новими людьми у процесі ділового спілкування?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

15. Чи цікаво вам аналізувати власні комунікативні дії у сфері ділового спілкування?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

16. Чи знаєте ви, які особливості вашої особистості допомагають досягти успіху в ділових комунікаціях?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

17. Чи знаєте ви, які особливості вашої особистості утруднюють досягнення успіху в діловому спілкуванні? а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

18. Чи можете ви сформулювати головні принципи і цінності вашого спілкування з іншими людьми?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

19. Чи знаєте ви, як інші люди оцінюють вашу комунікативну поведінку?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

20. Чи помічаєте ви зміни у ваших комунікативних якостях у різних ситуаціях ділового спілкування?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

21. Чи плануєте ви наперед свої важливі ділові розмови?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

22. Чи завжди ви чітко усвідомлюєте, чого хочете досягти в результаті ділового спілкування?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

23. Чи програте ви подумки різні способи розв'язання важких комунікативних ситуацій?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

24. Чи доводилося вам відкладати спілкування заради того, щоб обміркувати наявну ситуацію, зосередитися, віднайти потрібні аргументи і т.п.?

а) досить часто; б) іноді; в) дуже рідко; г) ніколи.

25. Чи вносите ви зміни у свої комунікативні плани, якщо етикається з нерозумінням з боку співбесідників?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

26. Чи здатні ви адекватно оцінювати ефективність власної комунікативної поведінки в діловому спілкуванні?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

27. Чи можете ви в конкретній комунікативній ситуації правильно оцінити відповідність своїх очікувань і можливостей реальним умовам професійної діяльності?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

28. Чи здатні ви оцінювати свою комунікативну поведінку очима безпосередніх учасників ділового спілкування? а) так; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

29. Чи можете ви оцінювати свою комунікативну поведінку очима людей, котрі безпосередньо не беруть участі в конкретній діловій комунікації? а) так; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

30. Чи аналізуєте ви свої ділові комунікації після робочого дня?

а) дуже часто; б) досить часто; в) рідко; г) ніколи.

31. Чи можете ви сказати, що володієте ефективними прийомами вербального (мовленнєвого) впливу на партнерів зі спілкування?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

32. Чи можете ви сказати, що володієте ефективними способами невербального впливу на партнерів зі спілкування (за допомогою міміки, жестів, рухів тіла, дотиків і т. д.)?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

33. Чи враховуєте ви індивідуальні особливості свого співбесідника, вступаючи з ним у комунікацію?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

34. Чи вдається вам контролювати процес ділового спілкування?

а) завжди; б) найчастіше; в) рідко; г) ніколи.

35. Чи вмієте ви слухати і чути свого співбесідника?

а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

36. Чи любите ви експериментувати в діловому спілкуванні, урізноманітнювати свої комунікативні прояви? а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

37. Чи траплялося, що ваші нестандартні, неочікувані комунікативні дії приводили до успішного розв'язання професійних завдань?

а) досить часто; б) траплялося; в) дуже рідко; г) ніколи.

38. Чи виявляєте ви у ділових комунікаціях артистизм? а) дуже часто; б) часто; в) іноді; г) ніколи.

39. Якщо ви зазнасте невдачі в діловій комунікації, як ви вчините?

а) наполегливо шукатиму всілякі оригінальні варіанти вирішення цієї комунікативної проблеми;

б) обміркую найпростіший варіант вирішення проблеми;

в) говоритиму все, що прийде в голову;

г) як-найшвидше закінчу спілкування і забуду про нього.

40. Якщо ви станете учасником конфліктної комунікативної ситуації, чому б ви віддали перевагу?

а) шукатимете рішення, яке задовольнило б інтереси всіх учасників конфлікту;

б) спробуєте розрядити напружену ситуацію жартом;

в) спробуєте вийти з напруженої ситуації, не розв'язуючи її;

г) наполягатимете на прийнятті вашого рішення.

41. Чи вдається вам швидко орієнтуватись у змінюваних комунікативних умовах професійної діяльності?

а) завжди; б) найчастіше; в) іноді; г) майже ніколи.

42. Чи маєте ви потрібні інтелектуальні якості, що забезпечують вам швидку орієнтацію в реальних умовах комунікативної ситуації? а) так; б) скоріше так; в) скоріше ні; г) ні.

43. Чи готові ви виступити з промовою на конференціях, нарадах, переговорах і т.п., якщо наперед не були попереджені про це? а) готовий(а); б) найчастіше; в) іноді; г) майже ніколи.

44. Чи вдається вам у невідомих вам комунікативних умовах (нова обстановка, невідомий співрозмовник, неочікувані обставини і т.п.) обирати адекватні способи і прийоми комунікативного впливу?

а) завжди; б) найчастіше; в) іноді; г) майже ніколи.
45. Чи вдається вам зберігати внутрішній спокій та оптимізм у процесі комунікативної імпровізації?

а) завжди; б) найчастіше; в) іноді; г) майже ніколи.

НУБІП Україні

НУБІП Україні

НУБІП Україні

НУБІП Україні

НУБІП Україні

НУБІП Україні